

VAASAN YLIOPISTO

JOHTAMISEN YKSIKKÖ

Saimi Valtamäki

OPPILAIKEN SANANVAPAUS JA YKSITYISYYS PERUSOPETUKSESSA

Pukeutumisen ja puhelimen käytön rajoittaminen koulujen järjestyssäännöissä

Julkisoikeuden
pro gradu -tutkielma

VAASA 2019

SISÄLLYS

	sivu
LYHENTEET	2
TIIVISTELMÄ	3
1. JOHDANTO	5
1.1. Tutkimuksen taustaa	5
1.2. Tutkimusaiheen sijoittuminen oikeusjärjestykseen	7
1.3. Tutkimusongelmat ja tutkimusmetodi	9
1.4. Tutkimusaineisto	13
2. PERUS- JA IHMISOIKEUKSIEN MÄÄRITTELY	15
2.1. Perus- ja ihmisoikeuksista yleisesti	15
2.2. Perus- ja ihmisoikeuksien valvonta	17
2.3. Perusoikeuksien rajoittaminen	19
2.4. Perusoikeuksien yleiset rajoitusedellytykset	22
2.5. Sananvapaus	29
2.5.1. Sananvapaus opetustoimessa	31
2.6. Yksityiselämän suoja	32
2.6.1. Yksityiselämän suoja opetustoimessa	34
2.7. Yksityiselämän suojan ja sananvapauden punninta	36
3. KOULUJEN JÄRJESTYSSÄÄNNÖT	40
3.1. Järjestyssääntöjä koskeva lainsäädäntö	40
3.1.1. Kouluympäristön määrittely	42
3.2. Aineiston järjestyssäännöt	43
3.2.1. Matkapuhelimet	44
3.2.2. Pukeutuminen	56
4. JOHTOPÄÄTÖKSET	61
LÄHDELUETTELO	64
LIITE 1. Aineiston järjestyssäännöt	72

LYHENTEET

AOK	eduskunnan apulaisoikeusasiamies
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
EOA	eduskunnan oikeusasiamies
EU	Euroopan unioni
HE	hallituksen esitys eduskunnalle
KHO	korkein hallinto-oikeus
KKO	korkein oikeus
KP-sopimus	kansalaisyhteisöjä ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleis-sopimus (SopS 8/1976)
LOS	YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista (SopS 59-60/1991)
LSAVI	Lounais-Suomen aluehallintovirasto
OKV	oikeuskanslerin virasto
OPH	Opetushallitus
PeVL	perustuslakivaliokunnan lausunto
PeVM	perustuslakivaliokunnan mietintö
PL	Suomen perustuslaki (731/1999)
POL	perusopetuslaki (628/1998)
SiVM	sivistysvaliokunnan mietintö
SopS	Suomen säädöskokoelman sopimussarja
vp	valtiopäivät

VAASAN YLIOPISTO
Johtamisen yksikkö

Tekijä:	Saimi Valtamäki
Pro gradu -tutkielma:	Oppilaiden sananvapaus ja yksityisyys perusopetuksessa. Pukeutumisen ja puhelimen käytön rajoittaminen koulujen järjestyssäännöissä
Tutkinto:	Hallintotieteiden maisteri
Oppiaine:	Julkisoikeus
Työn ohjaaja:	Niina Mäntylä
Valmistumisvuosi:	2019

Sivumäärä: 74**TIIVISTELMÄ:**

Tutkimuksessa tarkastellaan sananvapauden ja yksityisyyden rajoittamista perusopetuksen järjestyssäännöissä. Tutkimuksessa keskitytään järjestyssäännöistä löytyviin perusoikeuksien rajoituksiin, ja perusoikeuksia tarkastellaan pukeutumista ja puhelimen käyttöä koskevien järjestysääntöjen näkökulmasta.

Jokaisen oppilaan perus- ja ihmisoikeudet on turvattu Suomen perustuslailla sekä kansainvälisillä ihmisoikeussopimuksilla. Lasten oikeuksista on säädetty erikseen myös lasten oikeuksien sopimuksessa. Perusopetuslain mukaan jokaisella oppilaalla on oikeus turvalliseen oppimisympäristöön. Julkisen vallan toimijana koululla on velvollisuus huolehtia, että lasten oikeudet toteutuvat koulupäivän aikana.

Jokaisella oppilaalla on oikeus sananvapauteen, sekä jokaisen yksityisyyttä tulee suojella koulupäivän aikana. Puhelimen käyttö on osa sananvapauden käyttämistä, mutta puhelimen käyttämisen rajoittaminen voidaan nähdä myös muiden oppilaiden turvallisuuden ja yksityisyyden suojaamisena. Esimerkiksi valokuvan levittäminen internetissä saattaa loukata toisen oppilaan yksityisyyttä. Oppilas voi käyttää sananvapauttaan myös pukeutumisen kautta. Samalla pukeutuminen on osa oppilaan itseilmaisua sekä yksityisyyttä. Sananvapauden käyttämistä ei voida ennakolta estää.

Tutkimuksessa pyritään vastaamaan kahteen tutkimuskysymykseen: voidaanko oppilaiden perusoikeuksia rajoittaa koulun järjestyssäännöillä sekä millaisia ongelmakohtia koulujen järjestyssäännöistä löytyy sananvapauden ja yksityiselämän suojan näkökulmasta pukeutumiseen sekä matkapuhelimen käyttöön liittyen? Tutkimuksen tarkoituksena on nostaa esille perusoikeudellisia ongelmakohtia, joita on löydettävissä perusopetuslain nojalla annetuista järjestyssäännöistä. Tutkimus on oikeusdogmaattinen sekä oikeussosiologinen. Tutkimuksen aineisto koostuu lainopillisten lähteiden ja oikeuskirjallisuuden lisäksi viranomaisen julkaisemista perusopetuksen ohjeistuksista sekä empiirisestä aineistosta, joka on kerätty koulujen internetissä julkaisemista järjestyssäännöistä. Näiden lisäksi tarkastellaan ylimpien laillisuusvalvojen sekä aluehallintoviranomaisen ratkaisuja. Sananvapauden ja yksityisyyden rajoja ja oikeuksien jännitettä esitetään myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisujen kautta.

Perusoikeudet eivät ole niin ehdottomia, että niitä ei missään tilanteessa voisi rajoittaa. Rajoittamisen täytyy kuitenkin täyttää perusoikeuksien yleiset rajoittamisen sallittavuuden kriteerit. Aineiston järjestysääntöjen perusteella voidaan todeta, että perusopetuksen järjestyssäännöistä on löydettävissä perusoikeuksia rajoittavia elementtejä.

AVAINSANAT: perusopetus, perusopetuslaki, perusoikeudet, ihmisoikeudet, sananvapaus, yksityiselämän suoja, järjestyssäännöt

1. JOHDANTO

1.1. Tutkimuksen taustaa

Tutkimuksessa tarkastellaan oppilaiden sananvapauden ja yksityisyyden rajoittamista koulujen järjestysäännöissä. Perusoikeuksia tarkastellaan pukeutumista ja puhelimen käyttöä koskevien järjestysääntöjen näkökulmasta, ja tarkoitus tarkastella järjestysäännöissä mahdollisesti ilmeneviä perusoikeudellisia ongelmia.

Sananvapaus ja yksityiselämän suoja on Suomen perustuslaissa sekä kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa jokaiselle turvattuja oikeuksia. Näiden oikeuksien on toteuttava myös koulupäivän aikana. Pukeutuminen voidaan liittää niin yksityisyyden suojaan¹ kuin sananvapauteenkin². Pukeutuminen ja ulkonäkö on osa jokaisen identiteettiä, eikä kenenkään oikeutta määrätä itsestään tulisi perusteetta rajoittaa³. Samalla pukeutuminen saattaa olla osa sananvapauden käyttämistä. Sananvapaus on välineneutraali, eikä sitä ole sidottu mihinkään viestinnän tai julkaisemisen muotoon⁴. Puhelimen käyttäminen koulupäivän aikana on katsottu olevan sananvapauden käyttämistä⁵. Jossain tapauksessa perusoikeuksia on tarpeellista rajoittaa, jotta voidaan turvata toisen henkilön oikeuksia⁶. Puhelimen käytön rajoittaminen onkin mielenkiintoista niin yksityisyyden suojaamisen kuin sananvapaudenkin kannalta. Puhelimen kautta henkilöllä on mahdollista lähettää ja vastaanottaa viestejä, ja samalla sen kautta on mahdollista jakaa kuvia, jotka saattavat loukata toisen yksityisyyttä. Näin puhelimen käytön kautta kyse on sananvapauden käyttämisestä, mutta toisaalta toisen henkilön oikeudesta yksityisyyden suojaan, mikäli puhelimella kuvattuja videoita jaetaan esimerkiksi sosiaalisessa mediasa. Näiden perusoikeuksien jännite on mielenkiintoinen erityisesti puhelimen käyttöä rajoittavien järjestysääntöjen osalta.

¹ Esim. OKV/427/1/2011.

² Esim. PeVM 26/2004 vp s. 2 – 3.

³ Hakalehto-Wainio 2012a: 306.

⁴ HE 309/1993 vp.

⁵ OKV/166/1/2008.

⁶ Esim. EOA 3789/4/07.

Perusopetuslain (628/1998) 29 §:ssä taataan oppilaille oikeus turvalliseen oppimisympäristöön. Turvallisuus on laaja käsite, eikä sitä ole lain esitöissäkään pyritty tarkasti määrittelemään. Turvallisuus edellyttää, että opetukseen tarkoitettut tilat ovat turvallisia. Samalla se velvoittaa opetuksen järjestäjiä huolehtimaan, että oppilaat eivät joudu kiusaamisen tai väkivallan kohteiksi koulussa.⁷ Tutkimus kiinnittyy perusopetuksessa annettujen järjestyssääntöjen ympärille. Perusopetuslain 29 §:n 4 momentin mukaan opetuksen järjestäjät ovat velvollisia hyväksymään perusopetuksessa noudatettava järjestyssäännöt. Näiden tarkoituksena on tukea koulun sisäistä järjestystä, opiskelun esteetöntä sujumista sekä turvallisuutta ja viihtyisyyttä⁸.

Sananvapautta on perinteisesti pidetty poliittisena oikeutena. 2010-luvun sananvapausajattelua leimaa aiempien vuosikymmenten ratkaisut, jotka perustuvat vuosikymmeniä vanhaan lainsäädäntöön. Laajemman lainsäädännöllisen uudistuksen, kuten kansallisten periaatteiden ja käytännön muutosten lisäksi EU-oikeuteen ja ihmisoikeussopimuksiin sekä teknologian tuomiin muutoksiin sopeutuminen on ollut haastavaa ja suurten linjojen kehittäminen on jäänyt vähemmälle. Sananvapauden sääntely voidaankin katsoa olevan käymistilassa.⁹ Yhteiskunnassa tapahtuvat muutokset heijastuvat usein myös perusopetukseen. Yhteiskunnan tila ja muutokset näkyvät muun muassa päätöksenteossa, opetustoimen arvostuksessa sekä odotuksissa. Kehityksen mukana myös käsitykset muuttuvat. Esimerkiksi käsitys opetuksen laadusta, oppimisympäristön turvallisuudesta tai oppilailta vaadittavasta käytöksestä muuttuu yhteiskunnan kehittyessä ja muuttuessa. Muutoksen seurauksena myös opetustoimea koskeva sääntely sekä tulkinnat tulee arvioida uudelleen.¹⁰ Digitalisaatio ja puhelinten yleistyminen ovat muutoksia, jotka vaikuttavat myös opetustoimen arkipäivissä.

Perusopetus nähdään osana julkishallinnon palvelutoimintaa. Opetuksessa on kyse julkisen tehtävän hoitamisesta, ja perustuslain 2 §:n velvoittaa opetustoimessa työskenteleviä noudattamaan tarkoin lakia.¹¹ Palvelevassa hallinnossa ei ole tarkoituksena puut-

⁷ HE 86/1997 vp; Lahtinen 2011: 248.

⁸ OPH 2016: 5.

⁹ Hoikka, Neuvonen & Rautiainen 2016: 36 – 40.

¹⁰ Hakalehto-Wainio 2012a: 21.

¹¹ Hakalehto-Wainio 2018: 294.

tua oikeuksiin tai asettaa rajoituksia, vaan palvelevan hallinnon tarkoituksena on nimenomaan tavoitella edunsaajan, tässä tapauksessa oppilaan, aseman kohentamista ja oikeusaseman vahvistamista.¹² Tästä palvelevan hallinnon näkökulmasta nimenomaan yksityisyyden suojan ja sananvapauden tarkastelu on mielenkiintoista. Koulumaailmassa sananvapaudella on keskeinen rooli, sillä koulussa on kysymys nimenomaan tiedon levittämisestä ja kritiikin esittämisestä. Perusopetuslainsäädännön sekä perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet kehottavat oppilaita omien näkemysten ilmaisemiseen, ja tämän on näyttävä myös suhtautumisessa oppilaiden sanan- ja ilmaisunvapauteen.¹³

1.2. Tutkimusaiheen sijoittuminen oikeusjärjestykseen

Opetustoimen juridiikkaa ei ole Suomessa vielä yleisesti mielletty omaksi oikeudenalaksi, vaan opetustoimessa esiintyvät oikeudelliset kysymykset on mielletty hallinto-oikeudellisiksi. Hallinto-oikeuden keskiössä ovat viranomaiset, viranomaisten toimivalta, julkisen vallan käyttö sekä oikeusturva. Opetustoimea käsittelevässä kirjallisuudessa koulutus-oikeus, joka voidaan nähdä opetustoimen juridiikkaa laajempaan kokonaisuutena, on kuitenkin nostettu omaksi oikeudenalaksi.¹⁴ Oikeudenalan olemassaolo edellyttää sääntelyn kohteen oikeudellista käsitteistöä sekä normatiivisia perusteita kokoavia oikeusperiaatteita. Suomessa on kuitenkin tehty hyvin vähän tutkimusta opetustoimen käsitteistöä ja oikeusperiaatteista. Tästä syystä esimerkiksi Hakalehto-Wainio näkee tärkeäksi tutkia oikeudenalaa perus- ja ihmisoikeuksien näkökulmasta. Hänen mukaansa oppilaat ovat ryhmä, joiden oikeuksia on perusteltua tutkia samalla tavalla kuin potilaiden, kuluttajien tai vanhusten, joiden oikeuksia tutkitaan jo omina vakiintuneina oikeudenaloinaan. Kun opetustoimea tarkastellaan perus- ja ihmisoikeuksien näkökulmasta, saattaa oikeuksien toteuttamiseen liittyviä epäkohtia nousta esille ja kritiikille alttiita kohtia oikeudellisesta sääntelystä voidaan löytää.¹⁵ Kouluilla viranomaisina on myös velvollisuus edistää perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista¹⁶. Kun puhutaan alaikäisistä

¹² Hakalehto-Wainio 2012a: 24.

¹³ Hakalehto-Wainio 2012a: 315.

¹⁴ Hakalehto-Wainio 2012a: 24 – 26.

¹⁵ Hakalehto-Wainio 2012a: 23 – 27.

¹⁶ Hakalehto-Wainio 2012a: 272.

lapsista, on huomioitava myös muut kuin suoraan lapsien oikeuksista ja velvollisuuksista sääntelevät lait. Oppilaan oikeuksiin vaikuttavat myös opetuksen järjestäjää sekä viranomaisena toimivaa opettajaa sekä muuta henkilökuntaa velvoittavat oikeudet ja velvollisuudet. Julkishallinnosta säädetään esimerkiksi hallintolaillla. Hallintolaki toimii näin osana oppilana oikeuksien arvopohjaa. Hallinto-oikeuden yleisiä periaatteita ja hyvää hallintoa on noudatettava kaikessa toiminnassa.¹⁷

Opetustoimeen liittyy myös YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista (SopS 59- 60/1991), jonka soveltamisalan piiriin kuuluvat peruskoululaiset sekä osa toisen asteen opiskelijoista. Lapsen oikeuksien sopimus on koulumaailmassa erityisen tärkeä, sillä siinä asetetaan kattavasti velvoitteita lasten kanssa työskenteleville viranomaisille. Opetustoimen juridiikan tarkastelu pelkästään hallinto-oikeuden näkökulmasta saattaa aiheuttaa sen, että lapsen oikeuksiin liittyvät kysymykset saattavat jäädä kokonaan huomioimatta.¹⁸ Lasten oikeuksien sopimuksen tarkoituksena on taata ja toteuttaa lapsen oikeuksia, ei vain täyttää tarpeita¹⁹. Suomessa sopimus on voimassa lakina, ja se velvoittaa kaikkia viranomaisia. Sopimusta voidaan pitää merkittävänä oikeuslähteenä tilanteissa, joissa on kyse lapsen oikeudellisesta asemasta.²⁰ Viranomaistoiminnassa lapsen oikeuksien sopimuksesta korostuu erityisesti lapsen edun käsite. Käsite määritellään sopimuksen 3 artiklassa, jonka mukaan kaikissa lapsia koskevissa viranomaisen toimissa on ensisijaisesti huomioitava lapsen etu. Lapsen edusta on muodostunut lainvalmistelua ohjaava yleisperiaate sekä ratkaisutoimintaa ohjaava normi ja lapsen etu on tullut osaksi lasta koskevien ratkaisujen oikeudellisuuden punnintaa.²¹ Lapsen edun asettaminen ensisijaiseksi koskee koulussa kaikkea toimintaa mukaan lukien järjestyssääntöjen laadintaa²².

Lasten oikeuksia opetustoimessa on tutkittu myös aiemmin. Perusopetuslakia uudistettaessa Liisa Nieminen on nostanut esille perus- ja ihmisoikeudellisia ajankohtaisia ongelmia, joita lapset saattava koulussa kohdata. Nieminen nostaa esille muun muassa

¹⁷ Hakalehto-Wainio 2012a: 41.

¹⁸ Hakalehto-Wainio 2012a: 26.

¹⁹ Hakalehto-Wainio 2012a: 52.

²⁰ Hakalehto-Wainio 2012a: 54.

²¹ Kangas 2012: 38.

²² Hakalehto-Wainio 2018: 299.

yksityisyyden suojan sekä uskonnon- ja omantunnon vapauden.²³ Kuusikko on taas esitellyt perusoikeuksien kannalta ongelmallisia järjestyssääntöjä. Hän on tutkimuksessaan tutkinut toistasataa koulun järjestyssääntöä, ja nostanut näistä esiin perusoikeuksien kannalta ongelmallisia kohtia. Kuusikko on tarkastellut sananvapautta kouluissa muun muassa mielipiteen ilmaisemisen, ilmoitusten jakamisen sekä pukeutumisen kautta. Kuusikko on tekstissään pohtinut myös puhelinten takavarikoimista ja hallussapitoa kouluissa perusoikeuksien näkökulmasta.²⁴ Artikkelit on julkaistu vuonna 2006, mutta aihe voidaan nähdä edelleen tärkeänä, sillä puhelimet ovat yhä arkipäiväisempiä lapsille ja nuorille myös koulussa.

1.3. Tutkimusongelmat ja tutkimusmetodi

Tutkimuksessa on tarkoitus keskittyä kahteen järjestyssäännöissä esiintyvään teemaan; pukeutumiseen ja puhelimen käyttöön. Pukeutuminen ja ulkonäkö kuuluvat yksityiselämän suojan piiriin²⁵. Pukeutuminen ja sananvapaus on noussut myös puheenaiheeksi muun muassa apulaisoikeuskanslerin antaman huomautuksen jälkeen, jossa todettiin, että pukeutumiseen liittyvissä rajoituksissa tulee huomioida sananvapautta koskevat säännökset²⁶. Oppilailla tulisi olla oikeus ilmaista itseään pukeutumisen kautta ilman, että rajoitetaan perusteettomasti²⁷. Puhelinten käyttö on taas yhä isompi osa nuorten arkea, ja samalla se on osa koulupäivää. Perusopetuksen opetussuunnitelmassa korostetaan puhelinten ja digitalisaation tuomien mahdollisuuksien hyödyntämistä opetuksessa.²⁸ Puhelimen käyttöön koulupäivän aikana liittyy kuitenkin negatiivisia ilmiöitä, kuten kiusaamista ja häirintää, joilla on vaikutuksia muun muassa opiskelurauhaan turvalliseen oppimisympäristöön. Siinä missä valokuvaaminen nähdään toisen oppilaan sananvapauden käyttämisenä, saattaa kuvan julkaiseminen loukata toisen yksityisyyttä. Tässä tutkimuksessa on tarkoituksena tarkastella millä tavalla nämä peruskoulun arjessa

²³ Nieminen 2004.

²⁴ Kuusikko 2006.

²⁵ Hakalehto-Wainio 2012a: 308.

²⁶ OKV/427/1/2011.

²⁷ Hakalehto-Wainio 2012a: 308.

²⁸ OPH 2014: 101; OPH 2017: 5 – 6.

esiintyvät teemat näkyvät järjestyssäännöissä. Näitä mahdollisia ongelmakohtia on tarkoitus tarkastella perusoikeuksien ja perusoikeuksien rajoittamisen näkökulmasta.

Tutkimuksessa keskitytään kahteen tutkimuskysymykseen:

1. *Voidaanko oppilaiden perusoikeuksia rajoittaa koulun järjestyssäännöillä?*
2. *Millaisia ongelmakohtia koulujen järjestyssäännöistä löytyy sananvapauden ja yksityiselämän suojan näkökulmasta pukeutumiseen sekä matkapuhelinten käyttöön liittyen?*

Tutkimus on oikeusdogmaattinen sekä oikeussosiologinen. Oikeusdogmaattisen eli lainopillisen tutkimuksen tarkoituksena on pyrkiä selvittämään ja systematisoimaan, tässä tutkimuksessa oppilaiden oikeuksiin opetustoimessa liittyvien, oikeuksien sisältöä. Käytännön tarpeiden tyydyttäminen on oikeusdogmaattisen tutkimuksen ensisijainen tarkoitus, ja sen tehtävän on selvittää normien konkreettista sisältöä ja pyrkiä näin autamaan niiden soveltajia sekä oikeusjärjestyksen toteutumista tuottamalla systematisointiehdotuksia ja tulkintasuosituksia.²⁹ Systematisoimalla oikeustieteellinen aineisto pyritään esittämään siten, että normit järjestäytyvät toistensa suhteessa jonkin, kontrolloivan kriteerin mukaan³⁰. Tässä tutkimuksessa pyritään selvittämään tutkimuksessa keskityttävien normien välisiä suhteita jäsentämällä normistoa siten, että näiden välinen hierarkia ja tulkintajärjestystä määrittelevät suhteet tulevat esille opetusalaan ja järjestyssääntöihin liittyvissä tilanteissa. Erityisesti keskitytään selvittämään sananvapautta ja yksityisyyden suojaa koskevien säädösten, perusopetuslain sekä alaan koskevien viranomaisohjeiden sisältöä. Tärkeässä osassa on perusopetuksesta annetut, perusopetuksen lainsäädäntöön perustuvat koulujen järjestyssäännöt. Tarkastelussa on oppilaan ja julkisen vallan välinen suhde, mutta myös perusoikeuksien punninnan kautta kahden yksilön välinen oikeussuhde.

²⁹ Husa 1995:134 – 135.

³⁰ Kolehmainen 2015: 17 – 18.

Oikeusdogmaattisen lähestymistavan lisäksi tutkimuksessa hyödynnetään oikeussosiologiaa, jota voidaan kutsua myös empiiriseksi oikeustieteeksi. Oikeussosiologia on tutkimussuuntaus, joka sijoittuu oikeustieteen ja yhteiskuntatieteen välimaastoon. Se on tutkimusala, joka tutkii oikeudellisten käytäntöjen, instituutioiden, oikeudellisen doktriinin ja näihin liittyvien yhteiskunnallisten kontekstien välisiä suhteita. Voidaan ajatella, että oikeussosiologiassa tutkitaan oikeutta yhteiskunnassa tai yhteiskunnallisessa kontekstissa.³¹ Tutkimuskysymyksiin ei haeta vastausta ainoastaan oikeusnormeista, vaan ensisijaisesti säädösten kohderyhmästä, tässä tapauksessa säädösten pohjalta tehdyistä järjestyssäännöistä.³²

Tässä tutkimuksessa on tarkoitus tarkastella oppilaiden perusoikeuksien toteutumista ja rajoittamista perusopetuksessa sekä koulujen järjestyssäännöissä. Tarkoituksena ei ole ottaa kantaa yksittäisen koulun toimintaan tai järjestyssääntöihin, vaan kuvailla sitä tilaa, joka vallitsee kouluissa liittyen lasten perusoikeuksiin ja keskittyen erityisesti järjestyssääntöihin liittyviin mahdollisiin ongelmakohtiin. Oikeussosiologiassa tutkitaan niitä käytäntöjä, joissa oikeutta tuotetaan ja uusinnetaan. Tiedonintressi kohdistuu tällöin siihen, miten ja millaiseksi oikeus käytännössä rakentuu. Oikeussosiologisessa tutkimuksessa on tärkeää tuntea ne menetelmät, joilla oikeutta tuotetaan ja perustellaan.³³

Erilaisten ilmiöiden syyt ja seuraukset ja näiden selittäminen sekä vuorovaikutussuhteiden ymmärtäminen on oikeussosiologiassa keskiössä. Oikeusdogmatiikassa taas voimassa oleva oikeus otetaan kuin annettuna, eivätkä syyt ja seuraukset ole samalla tavalla mielenkiinnon kohteina. Oikeussosiologiassa kiinnitetään huomiota yhteiskunnassa esiintyviin oikeudellisiin ilmiöihin, kun oikeusdogmatiikan näkökulma keskittyy päätelyle periaatteista ja säännöistä toimenpiteisiin ja käyttämiseen.³⁴ Tässä tutkimuksessa on tarkoitus paneutua molempiin näkökulmiin. Sekä siihen, mikä on vallitseva oikeuden tila ja siihen millä tavalla oikeutta käytännössä toteutetaan, mutta myös ilmiöihin oikeuden ulkopuolella perusopetuksessa sekä erityisesti koulujen järjestyssäännöissä.

³¹ Ervasti 2011: 68 – 69, 75.

³² Alvesalo & Ervasti 2006: 46.

³³ Ervasti 2011: 76.

³⁴ Ervasti 2011: 77.

Oikeussosiologiassa voidaan käyttää yhteiskuntatieteistä tunnettuja tutkimusmetodeja, jotka yleisesti jaetaan kvalitatiivisiin sekä kvantitatiivisiin metodeihin. Määrällisessä tutkimuksessa aineisto on yleensä laajempi, tilastollinen aineisto. Aineisto voidaan kerätä esimerkiksi kyselylomakkeella. Kvalitatiivisissa, eli laadullisessa metodissa aineiston kerääminen tapahtuu yleensä esimerkiksi haastattelemalla, havainnoimalla tai kirjallista materiaalia analysoimalla.³⁵ Tässä tutkimuksessa hyödynnetään laadullista tutkimusmetodia analysoimalla internetissä julkaistuista järjestyssäännöistä muodostettua aineistoa tyypittelemällä järjestyssäännöistä löytyviä, puhelimen käyttöä sekä pukeutumista koskevia kohtia, ja ryhmitellä sekä etsimällä niistä samankaltaisuuksia.³⁶

Oikeussosiologian merkitys oikeustieteessä on kasvanut 2000-luvulla kansainvälisestikin. Viime vuosikymmenten aikana perusoikeuksien merkitys on korostunut, ja tarve empiiriseen tietoon oikeusjärjestelmän toiminnasta on kasvanut. Suomen perustuslaissa sekä Euroopan ihmisoikeussopimuksissa on turvattu jokaiselle oikeudensaantimahdollisuudet sekä oikeudenmukainen oikeudenkäynti. Myös kansainvälisen ihmisoikeusjulistuksen mukaan jokaiselle täytyy turvata tehokkaat oikeussuojakeinot perusoikeuksien turvaamiseksi. Turvatut oikeudet tarkoittavat, että perusoikeuksien on toteuduttava myös todellisuudessa. Tämän vuoksi tarvitaan empiiristä tietoa ja tutkimusta myös siitä, millä tavalla oppilaiden perusoikeudet peruskouluissa toteutuu.³⁷

Voidaan ajatella, että oikeussosiologia täydentää oikeusdogmatiikkaa oikeustieteen sisällä. Oikeussosiologia asettaa oikeusjärjestykselle toisenlaisia kysymyksiä. Oikeuden tulkinnassa oikeussosiologia myös kilpailee oikeusdogmatiikan kanssa. Lainopissa lähökohta on, että oikeus itsessään määrää soveltamisen. Oikeussosiologian näkökulmasta taas voidaan nähdä, että saattaa olla myös oikeuden ulkopuolisia tekijöitä, jotka määräävät soveltamisen yksittäisessä tapauksessa.³⁸ Lain säätäminen ei itsessään vielä takaa, että lailla olisi yhteiskunnassa vaikutuksia tai että vaikutukset olisivat odotetunlai-

³⁵ Ervasti 2011: 70.

³⁶ Alvesalo ja Ervasti 2006: 26.

³⁷ Ervasti 2011: 74 – 75.

³⁸ Ervasti 2011: 78 – 79.

sia. Oikeussosiologian näkökulmasta onkin mielenkiintoista, miten lait toteutuvat todellisuudessa.³⁹

Oikeussosiologisessa tutkimuksessa mielenkiinto ei ole vain voimassa olevassa oikeudessa, vaan tutkimus ulottuu myös epävirallisiin käytäntöihin ja menettelyihin viralliskoneiston ulkopuolella.⁴⁰ Esimerkiksi tässä tutkimuksessa pääpaino on opetustoimessa vaikuttavissa voimassaolevissa laeissa sekä niiden pohjalta luoduissa ohjeissa, joita arjen perusopetuksessa sovelletaan. Tutkimuksessa ei kuitenkaan selvitetä sitä, millä tavalla järjestyssääntöjä kouluissa toteutetaan, vaan tutkimuksen tausta-ajatuksena on perusopetuslain 29 §:n 4 momentissa säädetty velvollisuus hyväksyä koulussa työskenteleviä ja opiskelevia velvoittavat järjestyssäännöt, joilla edistetään kouluuyhteisön turvallisuutta ja viihtyisyyttä. Koulujen toimintakäytäntöjä avataan tutkimuksessa käytettyjen ylempien lainvalvojien ratkaisuisissa sekä niiden perusteluissa. Kanteluiden ja ratkaisujen kautta saadaan tutkimukseen myös materiaalia koulujen käytänteistä sekä menettelytavoista.

Oikeussosiologista näkökulmaa tutkimukseen voi perustella myös monitieteisyydellä. Sääntelyn laajetessa myös oikeustiede on joutunut levittäytymään uusille aloille. Samalla jatkuvasti kehittyy uusia oikeudenaloja.⁴¹ Tässä tutkimuksessa käsiteltävä opetusalaan liittyvä lainsäädäntö on yksi uusi oikeudenala. Opetustoimi oikeudellistuu jatkuvasti. Oikeudellistumisella tarkoitetaan sääntelyn lisääntymistä ja yksityiskohtaistumista. Samalla se ulottuu yhä laajemmalle, jonka seurauksena yhä useampi ongelma saateen mieltää juridiseksi. Opetustoimea koskevien normien tarkoituksena on tukea koulujen tavoitteiden saavuttamista sekä oppilaan oppimista ja hyvinvointia.⁴²

1.4. Tutkimusaineisto

³⁹ Alvesalo ja Ervasti 2006: 41 – 42.

⁴⁰ Ervasti, 2011: 79.

⁴¹ Ervasti 2011: 84 – 85.

⁴² Hakalehto-Wainio 2012a: 21.

Tutkimuksen aineisto koostuu lainopillisista lähteistä, kuten kansallisesta ja kansainvälisestä sääntelystä, lainvalmisteluasiakirjoista, oikeuskäytännöistä, ylimpien lainvalvojien ratkaisuksista sekä oikeuskirjallisuudesta. Ylimpien lainvalvojien ratkaisulla on tutkimuksessa olennainen rooli. Ratkaisuilla pyritään tuomaan esille perusoikeuksien toteutumisen ja järjestyssäännöissä esiintyvien sääntelyiden ongelmallisuutta ja ristiriitaja. Oikeuskäytäntönä on hyödynnetty myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuomen antamia ratkaisuja.

Oikeuslähteiden lisäksi empiiristä aineistoa on kerätty koulujen verkkosivuilla julkaistuista järjestyssäännöistä. Aineistoon on valikoitunut järjestyssäännöistä pukeutumista ja puhelimen käyttöä koskevat kohdat, koska muun muassa näistä järjestyssääntöjen kohdista on aiemmin havaittu ennakkosensuuria muistuttavia kohtia⁴³. Aineisto on ensin jaettu kahteen osaan niin, että järjestyssäännöistä on eroteltu pukeutumista ja puhelinten käyttöä koskevat säännöt. Tämän jälkeen ryhmittelin järjestyssäännöistä samankaltaisia ilmauksia ja samankaltaisen sääntelyn mukaisia ohjeistuksia.⁴⁴ Tutkimuksen aineisto koostuu peruskoulujen internetissä julkaisemista järjestyssäännöistä. Aineisto perustuu 22.12.2019 Googlen hakukoneella tehtyyn hakuun peruskoulujen järjestyssäännöistä. Järjestyssääntöjä haettiin hakusanalla ”koulun järjestyssäännöt”, ja otos perustuu 48:aan ensimmäiseen hakutulokseen⁴⁵. Otoksen kooksi valikoitui 48, sillä tämän jälkeen järjestyssääntöjen sisältö ei enää muuttunut olennaisesti. Aineiston 40:ssä järjestyssäännössä käsiteltiin puhelimen käyttöä. Pukeutumisesta säänneltiin 16 järjestyssäännössä.⁴⁶

⁴³ Ks. Kuusikko 2006: 21 – 22.

⁴⁴ Tutkimuksessa ei ole tarkoitus nostaa esiin yksittäisten koulujen ongelmia järjestyssäännöistä, vaan tarkoitus on antaa esimerkkejä ongelmallisista järjestyssäännöistä sekä jäsentää niihin liittyviä oikeusohjeita. Tämän vuoksi tutkimuksessa ei ole tarkemmin eritelty kerättyjen järjestyssääntöjen ja niiden pohjalta muodostettujen ryhmien sisältöä.

⁴⁵ Aineisto liitteessä 1.

⁴⁶ Tuomi & Sarajärvi 2013: 110 – 113.

2. PERUS- JA IHMISOIKEUKSIEN MÄÄRITTELY

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen tarkoituksena on selvittää perusoikeuksien rajoitusedellytyksiä perusopetuksessa. Tässä kappaleessa käsitellään edellä mainittujen perusoikeuksien perusteita sekä niiden esiintymistä perusopetuksessa. Kappaleessa myös esitellään perusoikeuksien yleiset rajoitusedellytykset.

2.1. Perus- ja ihmisoikeuksista yleisesti

Perusoikeuksilla tarkoitetaan yksilölle perustuslailla turvattuja oikeuksia. Perusoikeuksille on ominaista niiden korotettu lainvoima, ja niitä voidaan muuttaa ja niistä voidaan poiketa vain vaikeutetussa lainsäätämisympäristössä.⁴⁷ Perusoikeudet ovat taattu jokaiselle Suomen oikeusoikeudenkäyttöpiiriin kuuluvalle kansalaisuudesta riippumatta erinäisin poikkeuksin⁴⁸. Näin ollen pääsäännön mukaan jokainen on perusoikeuksien subjekti eli haltija, eikä subjekti ole riippuvainen henkilön ominaisuuksista kuten iästä, sukupuolesta, kansallisuudesta tai asemasta yhteiskunnassa.⁴⁹

Perusoikeudet ovat erityisesti vapausoikeuksien osalta linkittyneinä tavallisten lakien tasoon, ja perusoikeuden täsmällinen merkitys Suomen oikeusjärjestelmässä määräytyy perusoikeussäännöksen ja sitä toteuttavan erityislainsäädännön kokonaisuudesta. Perusoikeudet on kirjattu lyhyesti ja pelkistetyksi, jonka voidaan katsoa olevan oikeuden toimivuuden kannalta riittämätöntä. Perusoikeuden käyttäminen edellyttää laintasoista, yksityiskohtaisempaa käytösääntöä. Tällöin puhutaan perusoikeuden konkretisoitumisesta. Esimerkiksi perustuslain 12.1 §:n sisältö toteutuu sellaisena, kuin se sananvapauslakiin (460/2003) on kirjattu.⁵⁰

⁴⁷ Hallberg 2011a: 29 – 30.

⁴⁸ Jyränki & Husa 2012: 393 – 394.

⁴⁹ Viljanen 2011a: 89 – 90.

⁵⁰ Saraviita 2005: 75 – 76.

Tuomioistuinkäytännössä perus- ja ihmisoikeuksiin viittaaminen on lisääntynyt huomattavasti perusoikeuksien uudistamisen ja uuden perustuslain astuttua voimaan⁵¹. Perustuslain etusijaa koskevan säännöksen 106 §:n mukaan tuomioistuimen on annettava etusija perustuslaille, jos muuten sovellettava säännös olisi *ilmeisessä ristiriidassa* perustuslain kanssa. Perustuslain 107 §:ssä säädetään, että mikäli ”*asetuksen tai muun lakia alemmanasteisen säädöksen säännös on ristiriidassa perustuslain tai muun lain kanssa, sitä ei saa soveltaa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa*”. Näiden säännösten perusteella asetus tai muu hallintopäätös väistyy aina lain tieltä, eikä sitä saa soveltaa tuomioistuimessa. Perustuslain kanssa ristiriitainen säännös väistyy ainoastaan konkreettisissa ratkaisutilanteissa.⁵² Pääsäännön mukaan tavallisella lailla ei voida säätää heikennyksiä tai rajoituksia. Perusoikeussäännös turvaa oikeuden minimitason, ja tavallisella lailla voidaan säätää vähimmäistasoa parempi oikeusturva. Vapausoikeudet, kuten sananvapaus, on kirjoitettu niin, että se viittaa maksimitasoon. Klassisiin vapausoikeuksiin saattaa liittyä lakivarauksia, jotka oikeuttavat säätämään rajoituksia enimmäistasosta kuten esimerkiksi perustuslain 12 §:n 1 momentti, jossa säädetään sananvapauden rajoittamisesta lasten suojelemiseksi.⁵³

Perusoikeussäännöstö antaa erityistä suojaa lapsille. Lapsille kuuluvat samat perus- ja ihmisoikeudet kuin aikuisille ja aikuisten tavoin lapsilla on velvollisuus kunnioittaa muiden oikeuksia.⁵⁴ Perustuslain 6.2 § sisältää nimenomaisen lasten oikeuksia koskevan säännöksen, jonka mukaan lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä ja heillä on oltava mahdollisuus vaikuttaa kehitystään vastaavasti itseään koskeviin asioihin⁵⁵. perustuslain 19 §:n 3 momentin mukaan julkisen vallan on tuettava lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuudet turvata lapsen hyvinvointi ja kasvu. Näiden lisäksi lapsille kuuluvat myös esimerkiksi lapsen oikeuksien yleissopimuksessa turvatut oikeudet⁵⁶.

⁵¹ Hallberg 2011b: 851 – 852.

⁵² Tolonen 2003: 107.

⁵³ Saraviita 2005: 72 –73.

⁵⁴ Hakalehto-Wainio 2012a: 297.

⁵⁵ Viljanen 2011a: 102.

⁵⁶ Hakalehto-Wainio 2012a: 304.

2.2. Perus- ja ihmisoikeuksien valvonta

Suomessa lakien perustuslainmukaisuuden valvonta on vakiintunut eduskunnan perustuslakivaliokunnan suorittamaan ennakkolliseen valvontaan ja perustuslakivaliokunnalla onkin huomattava asema perustuslakien ja perusoikeussäännösten tulkitsijana⁵⁷. Viime vuosikymmenten suurimpia valtiosääntöoikeudellisia muutoksia on ollut tuomioistuinten vahvistunut asema perus- ja ihmisoikeuksien valvontajärjestelmässä⁵⁸. Perusoikeusjärjestelmän voidaan katsoa muuttuneen ennakkokontrollista ”sekajärjestelmään”, jossa perustuslakivaliokunnan ennakkollista valvontaa täydentää tuomioistuinten jälkikontrolli⁵⁹. Myös ylimmillä laillisuusvalvojilla on perustuslain 108 ja 109 §:n mukaan velvollisuus valvoa perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista⁶⁰. Oikeusasiamiehen tehtäviin kuuluu perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen turvaaminen ja oikeusasiamiehen on mahdollista ryhtyä kantelun johdosta toimenpiteisiin, joihin hän katsoo perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen kannalta olevan aihetta⁶¹.

Perusoikeuksien toimeksiantoja täydentää perustuslain 22 §:ssä säädetty yleinen turvaamisvelvollisuus. Kyseinen säännös tulee velvoittavaksi vain yhdessä jonkin perustai ihmisoikeusvelvoitteen kanssa. Julkisen vallan velvoitetta aktiivisena toimintana on yleensä pidetty ominaisena TSS-oikeuksille⁶². Perustuslain 22 § ulottaa toimintavelvollisuuden myös muihin perusoikeuksiin. Perusoikeusuudistuksen esitöissä perusoikeuksien turvaamisvelvollisuus on liitetty tosiasiallisiin toteutumisedellytyksiin.⁶³ Hallituksen esityksen mukaan perusoikeuksien toteutuminen vaatii usein julkiselta vallalta aktiivisia toimia oikeuksien suojaamiseksi sekä tosiasiallisten edellytysten luomiseksi⁶⁴. Säännöksen avulla on mahdollista perustella julkisen vallan velvollisuutta tukitoimin turvata käyttämisedellytyksiä esimerkiksi sananvapaudelle⁶⁵. Oikeuden toteutuminen

⁵⁷ Hallberg 2011a: 57.

⁵⁸ Pellonpää, Gullans, Pölonen & Tapanila 2018: 67.

⁵⁹ Pellonpää ym. 2018: 66.

⁶⁰ Lavapuro 2010: 91.

⁶¹ Nieminen 2018: 143.

⁶² TSS-sopimuksella tarkoitetaan sosiaalisia oikeuksia vahvistavia ihmisoikeusopimuksia, joita ovat taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva yleissopimus (SopS 6/1976) ja Euroopan sosiaalinen peruskija (SopS 78/2002) Tuori 2011: 714.

⁶³ Tuori & Lavavuori 2011: 808 – 810.

⁶⁴ HE 309/1993 vp s. 75.

⁶⁵ Tuori & Lavavuori 2011: 810.

yksityisten keskinäisissä suhteissa kuuluu myös turvaamisvelvoitteen piiriin⁶⁶. Toteutuminen ja turvaaminen on ymmärrettävä laajasti niin, että se käsittää julkisyhteisöjen velvollisuuden pidättäytyä perusoikeuksia rajoittavista toimista sekä velvollisuuden aktiivisesti toteuttaa ja suojata perusoikeuksia. Sama perusoikeus voi vaikuttaa kaksisuuntaisesti: sekä pidättäytymisvelvoitteena että toimintavelvoitteena. Kaksisuuntaisuus voi näkyä niin lainsäädännön alalla, mutta myös esimerkiksi julkisia palveluita suorittavassa toiminnassa.⁶⁷ Perusopetuksessa kaksisuuntaisuus näkyy esimerkiksi siten, että oppilaalla on oikeus yksityisyyteen, mikä velvoittaa opetuksen järjestäjää ja koulun henkilökuntaa pidättäytymään yksityisyyttä loukkaavasta toiminnasta sekä samalla aktiivisesti toimimaan yksityisyyden suojaamiseksi. Oppilas myös suorittaa koulussa lakiin perustuvaa oppivelvollisuutta, joka jo itsessään lähtökohtaisesti rajaa yksilön yksityisyyttä, sillä koulussa henkilöstö ja muut oppilaat seuraavat oppilaan toimintaa ja suoritusta päivittäin.⁶⁸

Perustuslain turvaamisvelvollisuudella on merkitystä täsmentäessä perusoikeuksien oikeusvaikutuksia tuomioistuimissa ja hallinnossa. Perustuslakivaliokunta korosti mietinnössään⁶⁹ perusoikeuksien uudistuksesta perusoikeusmyönteiseen tulkintaan tuomioistuinlaitoksissa ja hallintoviranomaisissa. Taustalla oli ajatus mahdollisen ristiriitatilanteen välttämisestä perusoikeussäännöksen ja tavallisen lain soveltamisratkaisussa. Perusoikeussäännöksiä onkin sovellettu suoraan tuomioistuimessa, jolloin ratkaisu on nojautunut nimenomaan perusoikeussäännökseen.⁷⁰

Lakia alemman asteisia säännöksiä on myös perustuslain 107 §:n perusteella tulkittava perusoikeusmyönteisesti ja pyrittävä ehkäisemään soveltamisen aiheuttama ristiriita perusoikeuksien kanssa. Säännös koskee tuomioistuinten lisäksi myös hallintoviranomaisia.⁷¹ Perusoikeusmyönteinen tulkinta on sidoksissa perustuslain 106 §:ään, jossa säädetään perustuslain etusijaperiaatteesta. Etusijaperiaatteen mukaan tuomioistuimen on annettava perustuslaille etusija huolehtimalla siitä, että yksittäisen oikeustapauksen

⁶⁶ Viljanen 2001: 144.

⁶⁷ Jyränki & Husa 2012: 393 – 394.

⁶⁸ Hakalehto-Wainio 2012a: 312.

⁶⁹ PeVM 25/1994 vp s. 4.

⁷⁰ Tuori & Lavapuro 2011: 812; esim KHO 2005: 50.

⁷¹ Tuori & Lavapuro 2011: 813.

lopputulos ei ole perustuslain vastainen. Kysymys ei ole yksittäisen lain perustuslainmukaisuuden tutkimista ja valvomista, vaan tarkoitus on varmistaa yksittäisen oikeustapauksen perustuslainmukaisuus ja perustuslainvastainen säännöksen soveltamatta jättäminen yksittäistapauksessa. Kyseinen säännös koskee nimenomaisesti tuomioistuimia, eikä se ulotu hallintoviranomaisiin kuten perustuslain 107 §.⁷² Perustuslain etusijaperiaate ei tarkoita jälkikäteistä perustuslainmukaisuuden valvontaa vaan koskee ilmeisiä ristiriitatilanteista oikeustapauksissa⁷³.

Tuomioistuimissa arvioidaan myös lakien suhdetta EU säädöksiin, ja tuomioistumilla on velvollisuus jättää oikeudellisesti sitovan EU:n säädöksen kanssa ristiriidassa oleva kansallinen normi soveltamatta⁷⁴. Euroopan ihmisoikeussopimus ja siihen kuuluvat lisäpöytäkirjat ovat voimassa Suomessa eduskuntalain tasoisena säädöksenä, joka tarkoittaa, että sopimusta voidaan ja tulee noudattaa lakina käytännön viranomais- ja tuomioistuintoiminnassa⁷⁵. Euroopan ihmisoikeussopimusta pidetään tehokkaimpana kansainvälisenä ihmisoikeusvalvontajärjestelmänä, sillä sopimus mahdollistaa sopimusvaltioiden kansalaisten yksilövalitukset. EIT:n päätökset sitovat sopimusvaltioita oikeudellisesti.⁷⁶ EIT:n perspektiivi on kansallista laillisuusvalvontaa laajempi ja se ratkaisussaan vertaa Suomen tilannetta muiden maiden tilanteeseen⁷⁷. Ihmisoikeussopimusten määräysten todellinen sisältö määräytyy EIT:n ratkaisujen kautta. Tämä merkitsee sitä, että sopimustekstien lisäksi on huomioitava erityisesti EIT:n oikeuskäytäntö siltä osin, kun se konkretisoi sopimusmääräyksien sisältöä. Näin ollen ihmisoikeusystävällinen laintulkinta edellyttää lainsoveltajalta sopimustekstien lisäksi huomioivan EIT:n ennakkopäätökset.⁷⁸

2.3. Perusoikeuksien rajoittaminen

⁷² Viljanen 2011a: 128 –129.

⁷³ Hallberg 2011a: 57.

⁷⁴ Hallberg 2011a: 57.

⁷⁵ Pellonpää ym. 2018: 64.

⁷⁶ Ojanen & Scheinin 2011: 875.

⁷⁷ Nieminen 2018: 147.

⁷⁸ Pellonpää ym. 2018: 68 – 69.

Perusoikeudet eivät ole ehdottomia niin, että niitä missään tilanteessa ei voitaisi rajoittaa. Perustuslain perusoikeussäännöksiä muuttaessa on pidetty tärkeänä, että rajoitukset pidetään mahdollisimman vähäisinä.⁷⁹ Osa perusoikeuksista on kirjoitettu täsmällisiksi ja ehdottomiksi kielloiksi, eikä lainsäätäjällä voi poiketa näistä tavallisella lailla. Ehdottomia kieltoja on esimerkiksi syrjinnän kieltö (PL 6.2 §) sekä kuolemanrangaistuksen, kidutuksen ja ihmisarvoa loukkaavan kohtelun kieltö (PL 7 §). Osa perusoikeuksista taas on kirjattu oikeuden muotoon ilman nimenomaista lakivarausta tai rajoituslauseketta. Tällöinkään niitä ei ole tarkoitettu ehdottomiksi oikeuksiksi vaan niiden rajoittaminen ratkaistaan perusoikeuksia koskevien yleisten rajoitusedellytysten mukaisesti. Oikeuden muotoon kirjoitettujen oikeuksien sallitut rajoitukset tarkentuvat kunkin perusoikeuden osalta lainsäädäntökäytännössä. Perusoikeudet saattavat sisältää myös rajoituslausekkeita, joita kutsutaan kvalifioituiksi lakivarauksiksi. Kvalifioituilla eli yksilöidyillä lakivarauksilla annetaan toisaalta lainsäätäjälle valtuutus perusoikeuden rajoittamiseen sekä samalla asetetaan lainsäätäjän harkintavaltaa rajoittavia kriteerejä. Perusoikeussäännökset saattavat sisältää myös sääntelyvarauksen tai muun lakiviittauksen, jolla perusoikeus kytketään tavallisella lailla toteutettavaan sääntelyyn.⁸⁰ Perusoikeuksien rajoittaminen tarkoittaa säännöksen soveltamisalan piirissä olevan oikeuden kaventamista tai yksilön oikeusasemaan puuttumista julkisen vallan toimenpitein siten, että se rajoittaa oikeuden täysimääräistä käyttämistä⁸¹. Perusoikeuksien käyttämistä voi rajoittaa esimerkiksi toisen ihmisen perusoikeudet, eikä yksilö voi vaatia niin ehdotonta suojaa, että se johtaisi toisen oikeuksien loukkaamiseen. Perusoikeuksien rajoitusten sallittavuus tulee ensisijaisesti ratkaistavaksi lainsäädäntövaiheessa, jolloin perustuslakikontrollissa pyritään ratkaisemaan, kuinka pitkälle meneviä rajoituksia voidaan säätää perusoikeuteen tavallisessa lainsäätämisyjärjestyksessä hyväksytyillä lailla. Eduskunnan perustuslakivaliokunta on tässä kontrollissa keskeisessä asemassa.⁸²

Perusoikeusjärjestelmä ei koostu vain yksittäisistä oikeuksista vaan systemaattisesta kokonaisuudesta. Tämän vuoksi perusoikeusjärjestelmään kuuluvia oikeuksia ei tulisi

⁷⁹ HE 309/1993 vp s. 29.

⁸⁰ Saraviita 2005: 194 – 197.

⁸¹ Viljanen 2011b: 141.

⁸² Viljanen 2011b: 139 – 140.

tulkita irrallisina tästä kokonaisuudesta.⁸³ Perusoikeuskokonaisuuden sisäisestä ristiriitaisuudesta johtuen joskus yhden perusoikeuden rajoitusedellytykset saatetaan joutua esittämään velvollisuutta toisen perusoikeuden suojaamisesta. Jännite näkyy niin lainkäytössä kuin hallintotoiminnassa, ja tulkintatilanteissa onkin otettava huomioon perusoikeussäännösten tulkinnan vaikutus toiseen oikeuteen. Kyse on usein ulottuvuuksien yhteensovittamisesta.⁸⁴ Perusoikeuksien periaatevaikutus korostuu punnintatilanteissa. Säännökset ymmärretään optimointikäskyiksi, joiden tarkoituksena on turvata mahdollisimman hyvin kunkin perusoikeuden toteutuminen.⁸⁵

Perusoikeussäännöksillä on vaikutusta toistensa tulkintaan. Tällöin puhutaan perusoikeuksien *tulkintavaikutuksesta*. Perusoikeuksien päämäärät sekä niiden toteutukset lain-säädännössä saattavat olla myös keskenään ristiriidassa. Tällöin puhutaan perusoikeuksien *kollisiosta*. Ristiriidalla tarkoitetaan sitä, että lakiehdotus pyrkii vahvistamaan perusoikeutta, mutta samaan aikaan rajoittaa toista perusoikeussäännöstä tai vaikuttaa heikentävästi perusoikeuksen suojaaman henkilön oikeusasemaan.⁸⁶

Perusoikeuksien välisiä kollisioita joudutaan ratkaisemaan sekä lakeja säätäessä yleisemmällä tasolla, että konkreettisessa lainsoveltamistilanteessa. Perusoikeuksien keskinäiset kollisiotilanteet ratkaistaan pääsäännön mukaan punninnalla. Punnintatilanteessa perusoikeuksien periaatevaikutus korostuu. Kollisiotilanteissa tulee pyrkiä ratkaisuun, joka turvaisi mahdollisimman hyvin kilpailevien oikeuksien samanaikainen toteutuminen. Tavoitteena saavuttaa mahdollisimman hyvä tasapainotilanne yhteen sovitettavien perusoikeusintressien kesken.⁸⁷

Perusoikeusjärjestelmän koherenssi eli sisäinen johdonmukaisuus voidaan saavuttaa vain, mikäli oikeuksien tulkinnallinen vaikutus toisiinsa hyväksytään. Esimerkiksi sananvapaus ja yksityiselämän suoja sisältyvät samaan perusoikeusjärjestelmään. Tämän vuoksi ei voida automaattisesti olettaa, että kaikissa tilanteissa jompikumpi syrjäyttää

⁸³ Viljanen 2001: 142.

⁸⁴ Jyränki & Husa 2012: 396.

⁸⁵ Tiilikka 2007: 167.

⁸⁶ Saraviita 2005: 240 – 241.

⁸⁷ Viljanen 2011b: 139.

toisen kokonaan, vaan oikeuksien punnintatilanteessa pyritään löytämään kokonaisratkaisu, jossa molempien oikeudet toteutuvat mahdollisimman täysimääräisesti yhtäaikaaisesti. Sisäisen koherenssin saavuttamiseksi on välttämätöntä joltain osin rajoittaa oikeutta toisen perusoikeuden suojaamiseksi.⁸⁸

Perusoikeuksien merkitys yksityisten henkilöllä kutsutaan perusoikeuksien horisontaalisuhteeksi. Horisontaalisuhteen ero julkisen vallan ja yksilön välisestä vertikaalisuhteesta ilmenee sekä lainsäädäntötyön että käytännön ratkaisutoiminnan kannalta usein perusoikeuksien kollisiotilanteena. Perusoikeuksien näkökulmasta vertikaalisuhde eroaa horisontaalisuhteesta siinä, että edellisessä kumpikin voi olla samanaikaisesti perusoikeuksien subjektina. Näin voi syntyä tilanne, jossa kumpikin yksilö voi vedota perusoikeussäännökseen oikeuksiensa suojaksi, mutta kyseiset perusoikeudet eivät voi olla ainakaan täysimääräisesti toteutettavissa samanaikaisesti.⁸⁹

Kollisiotilanteisiin varaudutaan yleisellä tasolla lainsäädäntövaiheessa, mutta yksittäisiä kollisiotilanteita ei ole mahdollista ratkaista tyhjentävästi lainsäädäntövaiheessa. Esimerkiksi säädettyä kunnian ja yksityiselämän loukkaaminen rangaistavaksi, on lainsäätäjällä ottaa kantaa syntyvään kollisiotilanteeseen sananvapauden ja yksityiselämän ja kunnian suojan välille.⁹⁰

2.4. Perusoikeuksien yleiset rajoitusedellytykset

Perusoikeusuudistus ja uudistuksen jälkeinen perustuslakivaliokunnan tulkintakäytäntö on täsmentänyt olennaisesti käsityksiä perusoikeusrajoitusten sallittavuuden kriteereistä⁹¹. Perusoikeuksien rajoittamisen edellytykset löytyvät perustuslakivaliokunnan antamasta mietinnöstä 25/1994 perustuslakiuudistusta koskien. Perustuslakivaliokunnan uudistusta koskevaan mietintöön kirjattu yleisten rajoitusperusteiden luettelo on saanut keskeisen aseman rajoitusten sallittavuuden arvioinnissa. Valiokunnan luettelo sisältää

⁸⁸ Viljanen 2001: 142.

⁸⁹ Viljanen 2001: 138.

⁹⁰ Viljanen 2001: 139 – 140.

⁹¹ Viljanen 2011b: 145.

seuraavat edellytykset, mutta perustuslakivaliokunta on ilmaissut, että luetteloa ei voida pitää tyhjentävänä:

1. Lailla säätämisen vaatimus
2. Täsmällisyys- ja tarkkarajaisuusvaatimus
3. Hyväksyttävyysovaatimus
4. Ydinalueen koskemattomuuden vaatimus
5. Suhteellisuusvaatimus
6. Oikeusturvavaatimus
7. Ihmisoikeusvelvoitteiden noudattamisen vaatimus⁹²

Perusoikeusrajoituksen tulee täyttää kaikki yleisten rajoitusedellytysten asettaman vaatimukset samanaikaisesti ja rajoitusedellytysten lista on ymmärrettävä kokonaisuudeksi. Näin ollen perusoikeuden rajoitus on ristiriidassa perusoikeussäännöksen kanssa, mikäli rajoitus ei läpäise jokaista edellä mainittua osakohtaa.⁹³ Yleisten rajoitusedellytysten lista sopii erityisesti oikeuden muotoon kirjattujen perusoikeuksien arviointiin ja näiden merkitys korostuu silloin, kun perusoikeussäännökseen ei sisälly rajoittamiseen oikeutavaa ja sille ehtoja asettavaa rajoituslauseketta. Tällaisen lakivarauksen puuttuessa rajoitusten sallittavuuden arviointi on kokonaan yleisten rajoitusedellytysten täyttymisen varassa.⁹⁴ Sallittavuuden kriteerit ovat täsmentyneet perusoikeusuudistuksen sekä uudistuksen jälkeisen perustuslakivaliokunnan tulkintakäytännön myötä⁹⁵.

Ensinnäkin perusoikeuksien rajoitusten tulee perustua lakiin. Lakiin perustuvaan rajoitukseen liittyy kielto delegoida rajoittamista koskevaa toimivaltaa alemmille säädösta-soille.⁹⁶ Perusoikeuksien lailla säätämisen rajoitusedellytyksen ilmentää ajatusta klassiseen oikeusvaltioajatuksen olennaisena kuulunutta oikeusvaltiollista lakivarausta. Perusoikeuksien rajoittamisen lailla säätämisen vaatimus on selkeä muodollinen rajoitus-

⁹² PeVM 25/1994 vp s. 5; Viljanen 2001: 37 – 38.

⁹³ Viljanen 2001: 61.

⁹⁴ Viljanen 2011b: 146 – 147.

⁹⁵ Viljanen 2011b: 145.

⁹⁶ PeVM 25/1994 vp s. 4 – 6.

edellytys, joka nimenomaan edellyttää rajoituksissa eduskunnan tasoisella lailla säätämistä.⁹⁷

Lailla säätämisen vaatimusta ilmentävät myös joihinkin perusoikeuksiin sisällytetyt lakivaraukset eli lausekkeet. Pelkkää lailla säätämisen vaatimusta ei ole perusoikeusuu-
distuksessa omaksutun kirjoitustaparatkaisun mukaan ollut tarpeen kirjata itse perusoi-
keussäännöksen tekstiin. Tällä ratkaisulla tarkoitetaan sitä, että tietyn oikeuden perusoi-
keusluonteesta itsestään jo seuraa, että sitä ei voida rajoittaa muuta kuin laintasoilla
normeilla. Tämän vuoksi lakivarausta ei ole ollut tarpeen kirjata jokaiseen perusoikeu-
teen, vaan vaatimus koskee myös ilman sitä kirjoitettuja perusoikeuksien rajoituksia.⁹⁸
Perustuminen laintasoiseen normiin vastaa sananvapaussäännöksen rajoitusta lailla sää-
tämistä, eikä lainsäätäjän toimivaltaa voi delegoida esimerkiksi ministeriöille. Tuo-
mioistuimet ja viranomaiset voivat tulkita lain tasoista rajoitusperustetta, mutta eivät
kehittäjä uusia tai itsenäisiä perusteita.⁹⁹ Laintasoisen normin perusteeseen on vedottu
myös perusopetuslakia koskevassa perustuslakivaliokunnan lausunnossa koskien järjes-
tyssääntöjen laatimista.¹⁰⁰ Sananvapauden kohdalla lailla säätämisen velvoite koskee
eduskuntalakia, sillä perustuslain 12 § sisältää sääntelyvarauksen.¹⁰¹

Tässä tapauksessa esimerkiksi koulun järjestyssäännöillä ei voida kaventaa oppilaiden
perusoikeuksia. Apulaisoikeuskansleri on todennut ratkaisussa, jossa oli kyse valoku-
vaamisen rajoittamisesta perusopetuksessa, että yleisten rajoitusedellytysten luettelosta
tärkein on nimenomaan lailla säätämisen vaatimus. Perusoikeuksien rajoittaminen tulee
perustua eduskuntalakiin. Hyväksyttävyyden vaatimus edellyttää, että perusoikeuden
rajoittamisperuste ilmenee säädöstekstistä tai asianomaisen lakiehdotuksen perusteluis-
ta.¹⁰²

Apulaisoikeuskanslerin antamassa ratkaisussa oli kyse kunnan sivistystoimenjohtajan an-
tamasta ohjeesta, jossa pienryhmän opetuksen seuraamisessa rajoitettiin oikeutta valoku-
vaamiseen. Valokuvaaminen on sananvapauden käyttämistä, ja oppilaiden, varsinkin
pienryhmien kuvaamisen rajoittamista olisi mahdollista perustella perusopetuslain 29

⁹⁷ Viljanen 2001: 65, 68.

⁹⁸ Viljanen 2001: 71.

⁹⁹ Ollila 2004: 48.

¹⁰⁰ PeVL 70/2002 vp.

¹⁰¹ Neuvonen 2012: 56.

¹⁰² Ks. OKV/732/1/2010; OKV/166/1/2008.

§:ssä säädetyllä oikeudella turvalliseen oppimisympäristöön. AOK:n mukaan kyseinen säännös toteuttaa osaltaan perustuslain 7 §:n 1 momentissa turvattua oikeutta turvallisuuteen ja henkilökohtaiseen koskemattomuuteen.

PL 12 §:n 1 momentissa säädettyä sananvapautta rajoittava ohje on asiallisesti POL 29 §:n nojalla annettu määräys. Säännökset järjestyssääntöjen tarkoituksesta ja niillä määrätävistä rajoituksista ei kuitenkaan ollut riittävän täsmällisiä ja yleiset rajoitusedellytykset täyttäviä säännöksiä, joilla sananvapautta rajoittava määräys voitiin antaa.

AOK saattoi sivistystoimenjohtajan tietoon, että ohje rajoittaa oikeutta kuvata oli perustuslain 12.1 §:n vastainen.¹⁰³

Perusopetuslain 29.1 §:n perusteella oppilailta on oikeus turvalliseen oppimisympäristöön. Oppilaiden turvallisuus voi apulaisoikeuskanslerin mukaan peruste puuttua sananvapauteen, mutta määräysten tulisi olla riittävän tarkkarajaisia. Tarkkarajaisuus ja täsmällisyys koskee yleisten rajoitusedellytysten toista kohtaa, jonka mukaan lailla säätämisen lisäksi lain on oltava tarkkarajainen ja täsmällinen sekä sen olennaisen sisällön on ilmentävä suoraan lain sisällöstä¹⁰⁴. Täsmällisyyden- ja tarkkarajaisuuden vaatimus liittyy kiinteästi lailla säätämisen vaatimukseen. Ehdossa on kysymys siitä, milloin rajoitus on lain tasolla niin täsmällisesti muotoiltu, että sen voidaan sanoa perustuvan laintasoiseen säännökseen.¹⁰⁵ Perusoikeuksien rajoitukset eivät saa olla yleisluontoisesti määriteltäviä, että niiden sisältö ilmenisi vasta tuomioistuimen tai hallintoviranomaisen ratkaisusta. Kansalaisten tulisi kyetä arvioimaan ja ennustamaan lainsäädännön perusteella, onko heidän menettelynsä kielletty laissa.¹⁰⁶

Kolmanneksi perusoikeuksien rajoittaminen on sallittua vain hyväksyttävillä perusteilla¹⁰⁷, ja rajoittamisen tulee olla yhteiskunnallisen tarpeen vaatima. Hyväksyttävyyden peruste koskee nimenomaan syytä, jonka vuoksi rajoituksesta säädetään ja se toimeenpannaan.¹⁰⁸ Hyväksyttävyyden vaatimus on arvosidonnainen ja valtiosääntöoikeudelliselta kannalta nousee esiin kysymys hyväksyttävyyden vaatimuksen täyttämisen oikeudellisesta kontrollista. Koska perusoikeuden rajoitusperusteen on perustuttava lakiin, hyväksyttävyyden vaatimuksen peruste tulee usein arvioiduksi jo lainsäätämisvaihees-

¹⁰³ OKV/732/1/2010.

¹⁰⁴ PeVM 25/1994 vp s. 5.

¹⁰⁵ Viljanen 2001: 115.

¹⁰⁶ Ollila 2004: 48.

¹⁰⁷ PeVL 309/1993 vp s. 30.

¹⁰⁸ Viljanen 2001: 125 – 126.

sa.¹⁰⁹ Perusopetuslain 36 d §:n perusteella opettajalla tai rehtorilla on oikeus ottaa haltuun esine tai aine, jolla oppilas häiritsee opetusta. Perustuslakivaliokunta kiinnitti huomiota perusopetuslain kurinpitosäännösten uudistusten yhteydessä esineiden haltuunottoon ja voimankäyttöön ja näiden hyväksyttävyyteen. Valiokunta totesi, että ehdotetulle haltuunotto-oikeudelle oli oppilaiden turvallisuuden ja oppimisympäristön rauhallisuuden turvaamiseen liittyvät perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävät perusteet. Valiokunta kuitenkin katsoi, että haltuun voidaan ottaa ainoastaan esineitä, joilla oppilas nimenomaisesti häiritsee opetusta taikka vaarantaa muiden turvallisuutta, eikä minkä tahansa lainvastaisen esineen hallussapito oikeuta voimakeinojen käyttöön.¹¹⁰

Neljänneksi lailla ei voida puuttua perusoikeuden ytimeen. Ydinalueen määrittely ei ole täysin yksiselitteistä, ja perusoikeuksien ydinalueen hahmottamisessa voidaan hyödyntää esimerkiksi kansainvälisiä ihmisoikeussopimuksen määrittelyjä. Määrittelyongelmista huolimatta voidaan yleisesti todeta jokaisella perusoikeudella olevan sellainen ydinalue, jonka turvaamaa käyttämistä ei voida asettaa rangaistavaksi.¹¹¹ Perusoikeuden ydinalueella tarkoitetaan perusoikeuden ehdottomia oikeuksia ja vapauksia. Näitä perusoikeuden ehdottomia vapauksia ja oikeuksia ei voi rajoittaa tavallisella lainsäädännöllä, taikka perusoikeuksien välisessä punninnassa syrjäyttää.¹¹² Ydintä voidaan kuvailla siten, että sen poistaminen tekisi perusoikeudesta merkityksettömän. Esimerkiksi sananvapauden ydinalueeseen kuuluu mielipiteenvapaus. Sananvapauden ydinalue suojaa myös poliittista ja yhteiskunnallista keskustelua. Tiedonvälityksen ja vapaan kansalaiskeskustelun kieltäminen tekisi sananvapauden tyhjäksi ja merkityksettömäksi.¹¹³ Viestien ennakkotarkistuksen kieltäminen on myös sananvapauden ydinalueelle kuuluva oikeus, eikä ennakkotarkistusta voida toteuttaa muuten kuin lapsien suojelemiseksi kuvaohjelmien rajoituksina¹¹⁴.

¹⁰⁹ Viljanen 2011: 126 – 128.

¹¹⁰ PeVL 35/2013 vp s. 3.

¹¹¹ Viljanen 2011b: 161.

¹¹² Ollila 2004: 53.

¹¹³ Manninen 2011: 482.

¹¹⁴ Ollila 2004: 53.

Joskus kuitenkin saattaa olla tilanteita, joissa vastakkain on kahden perusoikeuden ydinalueet. Esimerkiksi vaikka poliittisesti ja yhteiskunnallisesti merkittävän keskustelun vapautta ei lähtökohtaisesti voi rajoittaa, ei keskustelun vapautta voida pitää luonteeltaan niin absoluuttisena, etteikö siinä tulisi ottaa huomioon esimerkiksi toisen henkilön yksityiselämän suojaa koskevat vaatimuksen. Kahden perusoikeuden yhteensovittaminen edellyttää oikeuksien rajoitusten mitoittamista sellaisiksi, että niillä ei vaaranneta ydinalueelle kuuluvia vapauksia.¹¹⁵

Viidentenä edellytyksenä on, että rajoitusten on aina oltava suhteellisuusvaatimusten mukaisia. Suhteellisuusvaatimukseen kuuluu, että rajoitukset ovat välttämättömiä tarkoituksen saavuttamiseksi. Rajoitusedellytyksiin kuuluvan suhteellisuusvaatimuksen mukaan rajoittamisen on oltava välttämätön hyväksyttävän tavoitteen saavuttamiseksi sekä sen laajuus on oltava hyväksyttävässä suhteessa rajoitusperusteen painavuuteen nähden. Rajoitus voidaan nähdä olevan välttämätöntä vain silloin, kun rajoitusperusteen mukainen tavoite ei olisi saavutettavissa muilla perusoikeutta vähemmän rajoittavilla tavoilla.¹¹⁶ Suhteellisuusvaatimuksen toteutumisen arviointi perustuu perusoikeuden takaamien intressien ja perusoikeuden rajoittamisen taustalla olevien intressien punnintaan. Tämä tarkoittaa sitä, että mitä enemmän toista perusoikeutta rajoitetaan, sitä tärkeämpää on toisen oikeuden tavoitteen toteutuminen.¹¹⁷ Suhteellisuusvaatimuksen mukaan sananvapautta ei siis tule rajoittaa, ellei se ole välttämätöntä tavoitteen saavuttamiseksi, ja rajoituksen on mitoitettava mahdollisimman vähäisiksi. Rajoittamista on aina tarkasteltava erikseen tapauskohtaisesti. Rajoittamisen keinoista on aina valittava vaihtoehto, jonka avulla haluttu päämäärä on saavutettavissa mahdollisimman pienin sananvapauden rajoituksin.¹¹⁸

Suhteellisuuden punninta voi tulla kysymykseen esimerkiksi tilanteissa, joissa opettaja ottaa haltuun oppilaiden esineitä. Perusoikeuksiin puuttuminen ei saa johtaa oppilaan kannalta kohtuuttomaan lopputulokseen¹¹⁹. Ilman oppilaan suostumusta tehdyssä hal-

¹¹⁵ Manninen 2011: 428.

¹¹⁶ PeVM 25/1994 vp s. 5; Viljanen 2001: 205 – 206.

¹¹⁷ Viljanen 2011b: 157 – 185.

¹¹⁸ Viljanen 2001: 210 – 211.

¹¹⁹ HE 66/2013 vp s. 47.

tuunotossa tai tavaroiden tutkimisessa kajotaan oppilaalle oppilaan omaisuuden- ja yksityisydensuojaan sekä rajoitetaan oikeutta henkilökohtaiseen koskemattomuuteen. Käytettävien keinojen tulee olla lainsäädännössä tarkasti rajattu ja toimille tulee olla välttämätön tarve. Perusteltuja tilanteita voi olla esimerkiksi silloin, kun tarkoituksena on suojella oppilaan omaa tai muiden oikeutta turvalliseen oppimisympäristöön tai oikeutta oppimiseen. Käytettävien keinojen tulee olla aina suhteessa tavoitteeseen sekä rajoittaa oppilaan perusoikeuksia mahdollisimman vähän.¹²⁰

Suhteellisuusvaatimuksen keskeinen ulottuvuus on rajoituksen ”välttämättömyys”¹²¹. Kaikessa kouluun liittyvissä ratkaisuissa oppilaan edun on oltava ensisijalla¹²². Koulun työrauhan, turvallisuuden ja oppimisen turvaaminen on julkisen vallan velvollisuus. Perustuslain 19 §:n 3 momentin mukaan julkisen vallan on myös edistettävä väestön terveyttä sekä tukea perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuudet turvata lapsen hyvinvointia. Lasten kykyä arvioida erilaisia vaaroja ja riskejä voidaan pitää heikompana kuin aikuisten. Tällaiset seikat puoltavat tietyissä tilanteissa mahdollisuutta puuttua muiden oikeuksien turvaamiseksi oppilaan oikeuksiin.¹²³ Joskus saattaa esimerkiksi olla perusteltua ja välttämätöntä puuttua puhelimen käyttöön muiden työrauhan turvaamiseksi.

Kuudentena kohtana on, että perusoikeuksia rajoittaessa on huolehdittava riittävästä oikeusturvajärjestelystä. Oikeusturvajärjestelyissä on huolehdittava perustuslain 21 §:n takaamat hyvän hallinnon periaatteet sekä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeet. Perusoikeusuudistuksen esitöissä ei avata kohtaa, mutta voidaan katsoa, että oikeusturvajärjestelyillä viitataan muutoksenhakumahdollisuuksiin. Käytännössä vaatimus tarkoittaa sitä, että rajoituksen toteuttavan viranomaisen päätökseen on mahdollista soveltaa muutoksenhakukeinoja.¹²⁴ Viimeisenä edellytyksenä on, että rajoitukset eivät saa olla ristiriidassa kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa.¹²⁵ Velvoite toimii eräänlaisena viimekätisenä varmistuksena, sillä usein lakiehdotus, joka loukkaa ihmis-

¹²⁰ HE 66/2013 vp s. 47; PeVL 35/2013 vp s. 3.

¹²¹ Viljanen 2001, 205.

¹²² Hakalehto-Wainio 2012a: 135.

¹²³ HE 66/2013 vp s. 47.

¹²⁴ Viljanen 2001: 251 – 252.

¹²⁵ PeVM 25/1994 vp s. 5; Ojanen 2015: 42 – 47.

oikeusvelvoitteita on ristiriidassa muiden yleisten rajoitusedellytysten kanssa.¹²⁶ Ollilan mukaan sananvapauden käyttöä sääntelevissä laeissa ei ole ongelmana se, etteikö se ottaisi huomioon Euroopan ihmisoikeussopimuksen (SopS 18 – 19/1990) 10 artiklan 2 kohdan mukaisia rajoitusperusteita. Ongelmallisempaa on niiden soveltaminen oikeuskäytännössä sekä viranomaisten toimissa. Perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien harmonisointi lainsäädännön kanssa voi toteutua vasta oikeus- ja viranomaiskäytännössä, eikä pelkkä lainsäädännön yhdenmukaisuus ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa riitä, mikäli sananvapauden rajoitukset saavat subjektiivisten oikeuksien aseman ilman, että niitä arvioitaisiin rajoitusten tarkkarajaisuuden ja yhteiskunnallisen keskustelun avulla.¹²⁷

2.5. Sananvapaus

Sananvapaus perusoikeutena antaa jokaiselle perustavanlaatuisen oikeuden ilmaista itseään ja kommunikoida toisten ihmisten kanssa. Sananvapaus sisältää useita oikeuksia, jotka suojaavat viestintää sen kaikissa vaiheissa.¹²⁸ Sananvapaus on ydinajatukseltaan poliittinen perusoikeus, jolla on pyritty suojaamana vapaata tiedonvälitystä ja kaikille avointa keskustelua yhteiskunnassa. Sananvapaus turvaa jokaisen yksilön mielipiteen- ja ilmaisuvapautta.¹²⁹ Perustuslain 12 §:n mukaan jokaisella on oikeus ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoja, mielipiteitä ja viestejä kenenkään ennakolta estämättä. Säännöksen keskeinen tarkoitus on taata vapaus muodostaa mielipiteitä, mahdollisuus avoimeen julkiseen keskusteluun, joukkotiedotuksen vapaaseen kehitykseen ja moniarvoisuuteen sekä mahdollisuus vallankäytön julkiseen kritiikkiin.¹³⁰ Sananvapautta ei ole sidottu mihinkään viestinnän menetelmään, vaan sillä nähdään olevan laaja soveltamisala. Sananvapauden piiriin kuuluu niin teksti, ääni kuin kuvallinen esitys. Välineneutraalisuuden lisäksi sananvapaussäännöksen soveltamisen piiriin kuuluu kaikki tiedot, mielipiteet

¹²⁶ Viljanen 2011b: 163 – 164.

¹²⁷ Ollila 2004: 56.

¹²⁸ Manninen 2011: 460 – 461.

¹²⁹ HE 309/1993 vp s. 56.; Manninen 2011: 460 – 461.

¹³⁰ Hallberg 2011a: 47 – 48.

ja viestit niiden sisällöstä riippumatta. Sananvapaussäännösten piiriin kuuluvat kaikki viestit riippumatta mihin tarkoitukseen niitä ilmaistaan tai julkistetaan.¹³¹

Sananvapaussäännös sisältää kvalifioidun lakivarauksen, jolla on mahdollisuus rajoittaa sananvapautta säätämällä kuvaohjelmille lasten suojelemiseksi välttämättömiä rajoituksia. Muutoin lasten sananvapautta voidaan rajoittaa yleisiä perusoikeuksien rajoitusedellytyksiä noudattaen.¹³²

Sananvapaus on turvattu myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen 10 artiklassa, Euroopan unionin perusoikeuskirjan 11 artiklassa sekä kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevassa yleissopimuksen (SopS 7-8/1976) 19 artiklassa. Lasten sananvapaus on erikseen turvattu myös lapsen oikeuksien sopimuksen 13 artiklassa. Ihmisoikeussopimukset määrittävät kansainvälisesti perusoikeuksille tavoitellun tason, ja kansallinen perusoikeusjärjestelmämme menee osin kansainvälisiä velvoitteita pidemmälle.¹³³ Kansallisten perusoikeuksien, EU:n perusoikeuksien ja kansainvälisien ihmisoikeussopimusten voidaan katsoa täydentävän toisiaan¹³⁴.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen voidaan katsoa olevan merkittävin Suomea oikeudellisesti velvoittava ihmisoikeussopimus. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin valvoo sopimuksen noudattamista ja EIT:n päätöksillä on vaikutusta valtion käytäntöihin ja lainsäädäntöön. Esimerkiksi Suomessa sananvapaus ihmisoikeutena perustuu suurelta osin EIS:n säännöksiin ja EIT:n tulkintaan.¹³⁵ EIT on ratkaisuisissa todennut sananvapauden muodostava olennaisen perustan demokraattisessa yhteiskunnassa.¹³⁶ Sananvapaudella on EIT:n mukaan myös merkitystä yhteiskuntakehitykselle ja yksilöiden itsensä toteuttamiselle.¹³⁷ Artiklaa sovelletaan poliittisten tietojen ja ajatusten lisäksi myös esimerkiksi kaupallisiin, taiteellisiin tai musiikillisiin ilmaisuihin ja tiedotteisiin.¹³⁸

¹³¹ Manninen 2011: 462 – 463.

¹³² Manninen 2011: 466.

¹³³ Hallberg 2011a: 35.

¹³⁴ Neuvonen 2012: 65.

¹³⁵ Neuvonen 2012: 67 – 69.

¹³⁶ Esim. Iltalehti ja Karhuvaara v. Suomi 2006.

¹³⁷ Tiilikka 2013: 60 – 61.

¹³⁸ Manninen 2011: 462 – 463.

Edellä mainituilla on vaikutusta perustuslain sananvapaussäännöksen tulkintaan. Sananvapaus turvaa yleisesti viestinnän vapautta, ja antaa yksilölle oikeuden ja suojaa ilmaista itseään sekä kommunikoida muiden kanssa. Sananvapauden ydinajatus ja ensisijainen tarkoitus on kuitenkin turvata edellytyksen kansanvaltaisen yhteiskunnan perusteisiin kuuluvalla vapaalla tiedonvälitykselle sekä julkiselle ja avoimelle kansalaiskeskustelulle. Näin ollen sananvapautta voidaan pitää poliittisena perusoikeutena.¹³⁹

Sananvapauskeskustelussa mainitaan useimmiten neljä sananvapauden oikeusperustetta; *totuuden etsiminen, itsensä toteuttaminen, demokraattinen osallistumisoikeus* sekä *viranomaisten valvonta*. Näiden oikeusperusteiden pohja on klassisessa sananvapausopissa, mutta niitä käytetään niin hyvinvointivaltiollisessa keskustelussa sananvapaudesta kuin uudemmissa sananvapauteorioissakin. Suomessa perusteet eivät ole saaneet niin suurta painotusta, mutta niitä on käytetty ilman tarkempaa jäsentelyä tai systematisointia sananvapauskeskustelun taustaoletuksina.¹⁴⁰ Tässä tutkimuksessa nousee esille erityisesti toisena mainittu oikeusperuste osana perusopetusta¹⁴¹. Muihin oikeusperusteisiin verraten *itsensä toteuttamisen* peruste painottaa yksilöllisiä oikeuksia, eikä kollektiivista hyvää, kuten kolme muuta perustetta. Perusteen taustalla on ajatus siitä, että voidaksemme kehittyä yksilöinä, on meillä oltava mahdollisuus saada tietoa ja kommunikoida ympäröivän maailman kanssa.¹⁴²

2.5.1. Sananvapaus opetustoimessa

Sananvapaudella on tärkeä merkitys koulumaailmassa, sillä koulun toiminnassa on kyse tiedon välittämisestä ja näkemysten esittämisestä. Sananvapaus takaa myös koulussa lapsille oikeuden ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoa, mielipiteitä, kritiikkiä ja muita viestejä kenenkään ennakolta estämättä. Tämä sisältää oikeuden levittää ja vastaanottaa tietoa.¹⁴³ Sananvapaus suojelee myös luonteeltaan loukkaavia, järkyttäviä tai häirit-

¹³⁹ Manninen 2011: 459 – 460.

¹⁴⁰ Neuvonen 2012: 37 – 38.

¹⁴¹ ks. luku 2.5.1.

¹⁴² Neuvonen 2012: 39.

¹⁴³ Hakalehto-Wainio 2012a: 315.

seviä tietoja sekä ajatuksia¹⁴⁴. Myös lapsen oikeuksien sopimuksen 13 artiklan mukaan lapsella on oikeus vapaasti ilmaista mielipiteensä. Oikeus sisältää vapauden hakea, vastaanottaa ja levittää kaikenlaista tietoa sekä ajatuksia. Oikeus kattaa suullisessa, kirjallisessa, painetussa, taiteessa tai missä tahansa muussa lapsen valitsemissa ilmaisunmuodoissa. Oikeudelle voidaan artiklan mukaan asettaa rajoituksia, mutta vain laissa säätämällä tai mikäli ne ovat välttämättömiä muiden oikeuksien tai maineen turvaamiseksi tai kansallisen turvallisuuden, yleisen järjestyksen tai väestön terveyden tai moraalisen suojelemiseksi. Lapsella on oikeus ilmaista mielipiteensä, kunhan se ei loukkaa muiden oikeuksia.

Koulun tehtävänä on myös kannustaa oppilaita ilmaisemaan näkemyksiään. Peruotuksen lähtökohtiin kuuluu myös moninaisuuden arvostaminen sekä yhdenvertaisuus. Näiden arvojen tulee myös näkyä koulujen suhtautumisessa oppilaiden sanan- ja ilmaisuvapauteen.¹⁴⁵ Lasten oikeuksien komitea on lausunut, että lapsi ei menetä ihmisoi-
keuksiaan astuessaan kouluun sisälle, vaan hänen oikeuksiaan tulisi nimenomaan vahvistaa koulutusprosesseista välittyvien arvojen avulla¹⁴⁶.

2.6. Yksityiselämän suoja

Perustuslain 10.1 §:n mukaan jokaisen yksityiselämä on turvattu. Perustuslain 10.1 § sisältää säännökset yksityiselämän, kunnian ja kotirauhan suojasta. Pykälän 2 momentti sisältää säännöksen kirjeen, puhelun sekä muun luottamuksellisen viestin salaisuuden loukkaamattomuudesta. Yksityiselämän suoja perinteisenä vapausoikeutena on luonnehdittu siten, että jokaisella on oikeus elää omaa elämää ilman että ulkopuoliset tahot siihen mielivaltaisesti tai aiheettomasti puuttuvat. Yksityiselämän saa suojaa vertikaalisuhteessa (lainsäädäntöteitse tapahtuva yksityisyyteen puuttuminen), että horisontaali-

¹⁴⁴ Pellonpää, Gullans, Pölönen & Tapanila 2018: 927.

¹⁴⁵ Hakalehto-Wainio 2012a: 315 – 316.

¹⁴⁶ CRC/GC/2011/1 kohta 8.

suhteessa kriminalisoinnein (yksityisyyden loukkaukset).¹⁴⁷ Henkilötietojen suojasta säädetään erikseen lailla¹⁴⁸.

Yksityiselämän suoja on keskeisessä asemassa myös useissa kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan mukaan jokaisella on oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämäänsä, kotiinsa ja kirjeenvaihtoonsa kohdistuvaa kunnioitusta. KP-sopimuksen 17 artiklassa sekä YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 16 artiklassa on myös säädetty yksityiselämän suojasta.¹⁴⁹

Yksityisyyden käsitteelle on hyvin moninaisia määritelmiä. Hallituksen esityksen mukaan yksityiselämän käsite voidaan nähdä yleiskäsitteenä, joka sisältää henkilön koko yksityisen piirin. Perusoikeusuudistuksen yhteydessä yksityiselämän suojan käsitettä ei pyritty täsmällisesti määrittämään, vaan hallituksen esityksen mukaan se nähdään kattavana oikeutena elää omaa elämäänsä ilman viranomaisten tai muiden ulkopuolisten tahojen mielivaltaista tai aiheetonta puuttumista.¹⁵⁰ Yksityiselämän käsite ei ole aina helpposti erotettavissa henkilökohtaisesta koskemattomuudesta taikka kunnian ja kotirauhan suojasta, ja nämä eri oikeudet voivat ilmetä käytännön tilanteissa samanaikaisesti. Yksityiselämän käsitteeseen liittyy läheisesti yksityisyyden käsite, mutta näiden käsitteiden välinen suhde ei ole täysin selkeä taikka vakiintunut. Toisinaan yksityisyyden suoja on nähty yksityiselämän suojaa laajempänä, useammista perusoikeuksista koostuvana, ja toisaalta käsitteitä on käytetty myös synonyymeina. Esimerkiksi henkilötietolain 1 §:ssä todetaan, että lain tarkoituksena on toteuttaa ”yksityiselämän suojaa ja muita yksityisyyden suojaa turvaavia perusoikeuksia henkilötietoja käsiteltäessä”.¹⁵¹ Yksityiselämän suoja ja yksityisyyden suoja konkretisoituu eri elämänalueilla erityyppisten asioiden suojana. Yksityiselämän käsitettä ei voida määritellä tyhjentävästi, vaan sen sisältö määrittyy tapauskohtaisesti sovellettavan lainsäädännön mukaan.¹⁵²

¹⁴⁷ Saraviita 2011: 180.

¹⁴⁸ Perustuslaki 10.1 §.

¹⁴⁹ Viljanen 2011c: 390.

¹⁵⁰ HE 309/1993 vp s. 52 – 53.

¹⁵¹ Viljanen 2011c: 391 – 392.

¹⁵² ks. Tiilikka 2007: 138 –140.

Yksityiselämän piirin tarkkaa määritelmää on vaikea antaa, mutta siihen kuuluu muun muassa yksilön oikeus vapaasti solmia ja ylläpitää suhteita muihin ihmisiin ja siihen sisältyy ainakin yksilön perhe-elämä, vapaa-aika sekä ystävyyssuhteet¹⁵³. Yksilöllä on myös oikeus itse määrätä itsestään ja ruumiistaan¹⁵⁴. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimien korostaa ratkaisuisaan laajaa yksityiselämän piirin tulkintaa. Artiklaan sisältyvää yksityiselämää ei ole artiklassa määrittely, mutta EIT on katsonut suojan alaan kuuluvan ainakin ruumiillisen ja psyykkisen koskemattomuuden, identiteetin, nimen, maineen sekä tiedon keräämiseen ja käyttämisen sekä sosiaalisen elämän. Sen lisäksi että artikla suojaa yksilön vapauspiiriä, se velvoittaa viranomaisilta positiivisia toimenpiteitä oikeuksien turvaamiseksi^{155,156}.

Tieteen ja tekniikan kehitys tuo yksityiselämän suojalle jatkuvasti uudenlaisia uhkia, joiden kehitykseen lainsäädäntö ei kykene reagoimaan ajoissa. Perustuslain yksityiselämän turvan säännös ulottaa vaikutuksen kuitenkin myös niihin puuttumisiin, joita säännöstä kirjoittaessa ei ole kyetty ennakoimaan.¹⁵⁷ Horisontaalivaikutuksella on erityinen merkitys yksityiselämän suoja kohdalla. Yksityiselämän loukkaukset tapahtuvat pikemmin toisen yksityisen toimija toimesta kuin julkisyhteisön toimesta.¹⁵⁸

2.6.1. Yksityiselämän suoja opetustoimessa

Yksityisyyteen liittyvät kysymykset ovat nousseet yhä enemmän esiin myös koulumaa-ilmassa, kun yksityisyyden suoja vahvistavia säännöksiä on sisällytetty lainsäädäntöön¹⁵⁹. Kuten todettu, yksityiselämän suojan lähtökohtana on, että jokaisella on oikeus elää elämäänsä ilman muiden tahojen aiheutonta tai mielivaltaista puuttumista. Yksityisyyden suojaan kuuluu oikeus tietää ja päättää itseä koskevien tietojen käytöstä.¹⁶⁰

¹⁵³ HE 96/1998 vp s. 5.

¹⁵⁴ HE 309/1993 vp s. 52 – 53.

¹⁵⁵ Ks. esim K. U. V. Suomi (2008).

¹⁵⁶ Pellonpää, Gullans, Pölönen & Tapanila 2012: 652 – 657.

¹⁵⁷ Viljanen 2011c: 394.

¹⁵⁸ Viljanen 2011c: 395.

¹⁵⁹ Hakalehto-Wainio 2012a: 303.

¹⁶⁰ HE 96/1998 vp s. 30.

Lähtökohtaisesti lapsi ei ole koulussa vapaasta tahdostaan ja itse valittuna, vaan se on jokaisen velvollisuus. Oppivelvollisuus itsessään rajoittaa oppilaiden yksityisyyttä. Koulu on sosiaalinen paikka, jossa liikkuu paljon tietoa, joka kuuluu lapsen yksityisyyden piiriin.¹⁶¹ Oppilaan yksityisyyden suoja on myös osa perusopetuslaissa turvattua oppimisympäristö turvaamisen vaatimusta¹⁶². Osa kouluista onkin rajoittanut ja ohjeistanut esimerkiksi kuvien julkaisemisesta järjestyssäännöissä. Näitä käsitellään enemmän viimeisessä pääluvussa.

Pukeutuminen ja ulkonäkö kuuluu oppilaiden yksityisyyden suojan piiriin. Koulujen järjestyssäännöt saattavat sisältää määräyksiä ja velvollisuuksia oppilaiden pukeutumisesta sekä ulkonäöstä. Näillä saattaa olla kasvatuksellisia tarkoituksia, ja järjestyssäännöillä saatetaan puuttua esimerkiksi kiro sanoja tai provosoivia kuvia sisältävien tai paljastavien vaatteiden käyttöön, ehostukseen, lävistyksiin tai rakennekynsiin. Mikäli järjestyssäännöillä puututaan oppilaan perusoikeuksiin, tulee rajoitusten täyttää perusoikeuksien rajoitusedellytykset.¹⁶³ Koska yksityiselämän suoja sisältää jokaisen oikeuden määrätä itsestään sekä ruumiistaan, voidaan lävistyskiellon nähdä rajoittavan kyseistä oikeutta.¹⁶⁴

Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu koskee tapausta, jossa oppilaitoksen järjestyssäännöissä kiellettiin kasvojen alueella olevat lävistykset, ja ne tulee poistaa työope- tuksen- ja harjoittelun ajaksi. Määräys oli voimassa kaikilla oppialoilla. Vaatteiden alla olevia lävistyksiä ei tarvinnut poistaa. Oppilaitos perusteli määräyksiä oppilaiden turvallisuudella. Päätöksessä arvioitiin, että ennen kun on mahdollista antaa perusoikeuksiin puut- tuvaa määräystä, on arvioitava kiellon tarpeellisuutta kussakin tapauksessa suhteessa tur- vallisuuden takaamiseen. Tämän lisäksi on arvioitava, onko oppilaiden turvallisuutta mahdollista taata muulla tavalla, joka rajoittaisi mahdollisimman vähän perusoikeuksia.

Päätöksen mukaan oppilaitoksien järjestyssäännöillä ei voida antaa yleisiä ja kaiken kat- tavia kieltoja ilman niiden tarpeellisuuden perustelemista tapauskohtaisesti. Kun kyse on työssäoppimisesta, tai muusta vastaavasta toiminnasta, voidaan lävistyskieltoa pitää ta- voitteiltaan oikeutettuna. Lävistyskielto on yhdenvertaisuuslain näkökulmasta oikeutettu, jos se voidaan pitää oikeasuhteisena päämäärään nähden. Oikeusasiamies kuitenkin ko- rostaa, että vaikka kiellolle on nähtävissä perusoikeusjärjestelmän näkökulmasta oikeutus, se tulee olla täsmällisesti mukautettu jokaiseen tilanteeseen. Onkin tarkasteltava, onko saman sisältöinen kielto suhteellisuusperiaatteen mukaisesti välttämätön niin, ottamatta

¹⁶¹ Hakalehto-Wainio 2012a: 303 – 304.

¹⁶² Poutala 2010: 223.

¹⁶³ Hakalehto-Wainio 2012a: 307.

¹⁶⁴ Hakalehto-Wainio 2012a: 308.

huomioon alojen eroja tai liikuntatunneilla pelattavien lajein erityispiirteiden huomioimista turvallisen oppimisympäristön vaatimusten näkökulmasta.

Lävistyksiä voidaan pitää identiteetin ilmaisemisen muotona, ja ne ovat keskeisiä henkilön ulkonäön kannalta. Oikeusasiamies näkee, että lävistyskielto koskee perustuslain 6, 7¹⁶⁵ ja 10 §:ssä annettuja perusoikeuksia. Jotta lävistyskielto olisi ongelmaton perusoikeusjärjestelmän näkökulmasta, tulee oppilaitosten punnita turvallisen oppimisympäristön edellytyksiä ja turvaamista. Vaikka lävistyksien kielloille olisi löydettävissä oikeutus, on tapauskohtaisesti arvioitava sitä, missä tapauksissa kielto on tarpeen turvallisuuden takaamiseksi, ja milloin oppilaiden turvallisuus on mahdollista taata niin, että se rajoittaisi mahdollisimman vähän perusoikeuksia.¹⁶⁶

Apulaisoikeusasiamies totesi ratkaisussa, että lävistyksset ovat keskeinen osa henkilön ulkonäköä ja on osa oman identiteetin ilmaisemista.¹⁶⁷ Lävistyskiellon antaminen on mahdollista esimerkiksi oppilaan turvallisuuteen vedoten¹⁶⁸. Jotta lävistyskielto olisi ongelmaton perusoikeuksien rajoituskiellon näkökulmasta, tulisi se kyetä perustelemaan jokaisen koulutusalan erityispiirteet huomioon ottaen tilanteet, joissa turvallisuus voisi vaarantua, eikä yleistä kieltoa voida antaa. Kaikkia koskevaa lävistyskieltoa ei voida antaa, ilman että punnitaan perusoikeuksien rajoittamisen edellytyksiä.¹⁶⁹

2.7. Yksityiselämän suojan ja sananvapauden punninta

Sananvapauden ja yksityiselämän suojan välistä jännitettä voidaan pitää yhtenä ilmeisimmistä perus- ja ihmisoikeuksien välisistä yhteentörmäyksistä¹⁷⁰. Tutkimuksen kannalta näiden perusoikeuksien jännite on mielenkiintoinen erityisesti puhelimen käyttöä koskevien järjestyssääntöjen näkökulmasta, mutta myös perusoikeuksien rajoittamisen kannalta. Voidaankin kysyä, milloin toisen oppilaan sananvapautta on mahdollista rajoittaa, jotta kyetään turvaamaan muiden oppilaiden yksityisyys oppivelvollisuutta suorittaessa?

¹⁶⁵ PL 6 §:ssä on kyse yhdenvertaisuudesta ja 7 §:ssä oikeudesta elämään, henkilökohtaiseen vapauteen sekä koskemattomuuteen.

¹⁶⁶ EOAK 2948/2/08.

¹⁶⁷ EOAK 2948/2/08.

¹⁶⁸ Hakalehto-Wainio 2012a: 308.

¹⁶⁹ EOAK 2948/2/08.

¹⁷⁰ Hoikka 2013: 3.

Korkein oikeus on ratkaisukäytännössään sananvapauden ja yksityisyyden suojan välisessä punninnassa todennut, että perusoikeuksilla ei ole yleisellä tasolla keskinäistä etusijajärjestystä, vaan perusoikeudet tulee pyrkiä sovittamaan yhteen ja toteuttamaan rinnakkain. Sananvapaus ei oikeuta yksityiselämän tai kunnian loukkaamiseen tai muuhun oikeuden väärinkäyttöön. Oikeuksien punninta on tapauskohtaista, ja siinä tulee ottaa huomioon, kuinka keskeisesti julkaistut tiedot koskettavat asianosaisen yksityiselämän ydinaluetta sekä kuinka välttämättömänä puuttumista sananvapauteen on tämän vuoksi pidettävä.¹⁷¹

Eduskunnan oikeusasiamies on ratkaisussaan koskien kamerapuhelimien käyttöä terveydenhuollon yksikössä todennut, että jokaisella perusoikeudella on olennainen sisältö. Tämän ydinalueen piirissä liikuttaessa perusoikeus saa kollisiotilanteessa etusijan muihin perusoikeuksiin nähden. Ratkaisussa oli kyse sananvapauden ja yksityiselämän suojan välisestä ristiriitatilanteesta. Ristiriitatilanteissa punnitaan toisilleen vastakkaisten perusoikeuksien merkitystä. Tapauksessa vastakkain ovat kamerapuhelinta käyttävän sananvapaus sekä potilaan oikeus yksityisyyteen. Oikeusasiamies totesi ratkaisussaan kantelua koskien, että henkilön käyttäessä terveydenhuollon yksikössä kamerapuhelinta kuvaamiseen, ei tilanteessa ole kysymys sananvapauden ydinalueeseen kuuluvan oikeuden käyttämisestä. Yksityisyyden suojan tarve korostuu terveydenhuollon yksikössä ja kysymys on yksityisyyden suojan ydinalueesta.¹⁷² Samalla tavalla voidaan nähdä, että yksityisyyden suojaaminen on tärkeää perusopetuksessa, jossa oppilaan turvallisuus on taattava koko koulupäivän ajan.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on käsitellyt jonkin verran lasten yksityisyyden suojaa sekä sananvapautta koskevia tapauksia¹⁷³, ja erityisesti viime vuosina on korostunut internetin kautta tapahtuneet loukkaukset. Internetin kautta tapahtuva levitetyn tiedon julkisuus on moninkertainen, sillä vastaanottajien määrä on lähes rajaton.¹⁷⁴ Internetin vaikutuksien takia onkin entistä tärkeämpää huomioida sananvapauden ja muiden pe-

¹⁷¹ KKO 2010:39 ks. myös KKO 2005:82 ja 2006:20, joihin em. ratkaisussa viitattu. Ks. myös KKO 2011: 72.

¹⁷² EOA 3789/4/07.

¹⁷³ Esim. Kurier Zeitungsverlag und Druckerei GmbH v. Austria (no. 2) (2012); Krone Verlag GmbH & Co KG & Krone Mutlimedia GmbH & Co KG v. Itävalta (2012).

¹⁷⁴ Virkkala 2016: 61.

rusoikeuksien tasapaino.¹⁷⁵ EIT:n ratkaisuisa valokuvan julkaiseminen on katsottu suu-remmaksi yksityiselämän suojaan puuttumiseksi kuin esimerkiksi nimen julkaiseminen. EIT:n mukaan valokuvan julkaiseminen paljastaa kuvassa olevan ainutlaatuisen ole- muksen, joka erottaa kuvatun muista ihmisistä. Kuvien julkaiseminen kuuluu sananva- pauden suojaan, mutta tällä alueella toisen oikeuden suojaaminen saa erityisen merki- tyksen, koska valokuva saattaa sisältää hyvin henkilökohtaista, jopa intiimiä tietoa hen- kilöstä.¹⁷⁶

EIS 8 artikla voi edellyttää valtiolta positiivisia toimia lasten yksityisyyden suojaa- miseksi.¹⁷⁷ Vaikka artiklan tarkoitus on suojella yksityishenkilöä viranomaisen mielival- taiselta puuttumiselta, saattaa se kuitenkin luoda myös valtiolle velvollisuuksia ryhtyä toimenpiteisiin yksityisyyden suojaamiseksi myös yksityishenkilöiden välillä.¹⁷⁸

EIT:n ratkaisussa *Kurier Zeitungsverlag und Druckerei GmbH v. Itävalta*, (no. 2) (2012) lehti-yhtiö julkaisi useita artikkeleita vanhempien välisestä huoltajuuskiistasta. Lapsen isä raportoi lehdille tapahtumista saadakseen sille julkisuutta. Huoltajuuskiista päättyi lopulta lapsen äidin hyväksi, lapsen isän ja huoltajuuskiistan kohteena olevan pojan piileskelyn vuoksi lainvoimaisen päätöksen täytäntöönpano viivästyi. Tilanne kärjistyi lopulta tapah- tumiin, jossa poliisi vei vastustelevaa lasta isän luota, ja paikalla ollut media valokuvasi ja raportoi tilanteesta. Lehdessä julkaistuun artikkeleita oikeuskäsittelystä sekä se sisälsi va- lokuvia pojasta. Tuomioistuimien katsoi, että lehti oli koukannut lapsen yksityiselämän suo- jaa julkaistuaan valokuvia ja yksityiskohtia perhe-elämästä.

EIT totesi ratkaisussa, että artikkeleissa käsiteltiin julkista huolenaihetta ja keskustelua herättävästä aiheesta, eli huoltajuuspäätöksistä sekä niiden toimeenpanosta. Uhri tai uhrin vanhemmat eivät olleet julkisuuden henkilöitä, eivätkä olleet julkisuudessa ennen. Lapsen henkilöllisyyden paljastaminen ei myöskään ollut olennaista tapauksen ymmärtämisen kannalta. Huoltoriidan kohteen elämänpäiirin suojelu ansaitsee erityistä huomiota haavoit- tuvan asemansa vuoksi. EIT katsoi, että yhtiöiden sananvapautta ei ollut loukattu, ja yksi- tyiskohtaiset artikkelit ja valokuvat puuttuivat vakavasti lapsen yksityisyyteen.

EIT:n tapauksessa *Krone Verlag GmbH & Co KG ja Krone Multimedia GmbH & Co KG v. Itävalta* (2012) kaksi lehteä oli julkaissut useita artikkeleita alaikäiseen lapseen kohdis- tuneesta perheväkivallasta sekä seksuaalisesta hyväksikäytöstä, jossa syytettyinä oli lapsen isä ja äitipuoli. Toisessa lehdessä julkaistiin kaksi artikkelia, jossa kerrottiin lapsen etu- nimi sekä isän ja äitipuolen koko nimet sekä valokuvat julkaistiin. Toinen lehti julkaisi myös kuvan lapsen kasvoista. Osa artikkeleista julkaistiin myös nettisivuilla. Lapsen äiti, joka myöhemmin oli myös lapsen huoltaja, oli itse suostunut haastateltavaksi lehtiartikke- liin, mutta ei ollut antanut suostumusta lapsen henkilöllisyyden tai kuvien julkaisemisek-

¹⁷⁵ Virkkala 2016: 61.

¹⁷⁶ Tiilikka 2013:94. esim. *Hannover v. Saksa* 2012.

¹⁷⁷ Virkkala 2016: 61.

¹⁷⁸ Virkkala 2016: 61 – 62.

si. Lehtiyhtiöt tuomittiin maksamaan lapselle vahingonkorvausta julkaisemiensa artikkeleiden vuoksi. Yhtiöt katsoivat tuomion loukanneen sananvapautta ja valittivat EIT:hen.

EIT totesi ratkaisussaan, että tapauksen aihe herättää julkista huolta sekä keskustelua siitä, miten perheen lapsen kohdistuva väkivalta sekä seksuaalinen hyväksikäyttö voitaisiin estää. Uhri taikka rikoksen tekijät eivät kuitenkaan olleet julkisuuden henkilöitä tai olleet ennen tapausta julkisuudessa, ei asian ymmärtämisen kannalta ollut olennaista paljastaa tapauksen henkilöiden henkilöllisyyksiä. Rikoksen uhri on lapsi, ja alaikäisen lapsen suojele ansaitsisi erityistä huomiota joutuessaan seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi. EIT katsoi, ettei lehtiyhtiöiden sananvapautta ollut tapauksessa loukattu, ja artikkelit puuttuivat vakavasti lapsen yksityisyyden suojaan.

Kyseessä ei ole koulussa tapahtunut yksityisyyden loukkaus, mutta tapaukset kuvaavat sitä, kuinka suuri merkitys lapsen yksityisyyden suojelemiselle tulisi antaa erityisesti julkisuudessa. Molemmissa tapauksissa yksityisyyden suoja sai suuremman painoarvon sananvapautta kohtaan. Sananvapauden ja yksityiselämän suojan punnintatilanteissa yhtenä määrittävänä tekijänä voi olla esimerkiksi viestin todenperäisyys, muoto ja julkaisun konteksti¹⁷⁹. Näissä myös molemmissa EIT nosti esille sen, että lapsen yksityisyys tarvitsee erityistä suojelua. Muiden sananvapautta on mahdollista rajoittaa lapsen haavoittuvan aseman vuoksi¹⁸⁰.

¹⁷⁹ Hoikka 2013: 4.

¹⁸⁰ Virkkala 2016: 68.

3. KOULUJEN JÄRJESTYSSÄÄNNÖT

3.1. Järjestyssääntöjä koskeva lainsäädäntö

Vuonna 2003 astui voimaan perusopetuslain muutos, jonka myötä jokaisen opetuksen järjestäjän on hyväksyttävä kouluille järjestyssäännöt tai muut koulussa noudatettavat järjestysmääräykset. (Perusopetuslaki 29.4 §.) Hallituksen esityksen mukaan järjestyssääntöjen tarkoituksena oli parantaa oppilaiden turvallisuutta kouluissa¹⁸¹. Käytännössä suurella osalla kouluista oli jo tuolloin käytössä järjestyssäännöt¹⁸². Perusopetuslain 29 §:n 4 momentissa säädetään järjestyssääntöjen tarkoituksesta. Pykälän mukaan ”*Opetuksen järjestäjän tulee hyväksyä järjestyssäännöt tai antaa muut koulussa tai muussa opetuksen järjestämispaiikassa sovellettavat järjestysmääräykset, joilla edistetään koulun sisäistä järjestystä, opiskelun esteetöntä sujumista sekä koulu yhteisön turvallisuutta ja viihtyisyyttä.*”. Perusopetuslain 29 §:n 5 momentissa säädetään järjestyssääntöjen sisällöstä. Pykälän mukaan järjestyssäännöissä ”*voidaan antaa koulu yhteisön turvallisuuden ja viihtyisyyden kannalta tarpeellisia määräyksiä käytännön järjestelyistä ja asianmukaisesta käyttäytymisestä*”.

Järjestyssäännöt ovat koulu- sekä kuntakohtaisia, eikä voimassa olevassa perusopetuslaissa ole säännelty järjestyssääntöjen sisällöstä¹⁸³. Järjestyssääntöjen tarkoituksen on ohjata koulussa lainsäädännön nojalla järjestettyä opetusta ja koulutyöhön liittyvää muuta ohjelmaa¹⁸⁴. Sivistysvaliokunta pitänyt tärkeänä, että tasa-arvoisen kohtelun ja oikeusturvan kannalta olisi tärkeää, että kouluissa olisi mahdollisimman yhteneväiset ohjeet ja käytännöt. Sivistysvaliokunta on mietinnössään perusopetuslain muuttamisen yhteydessä antanut Opetushallitukselle kehotuksen laatia kuntia varten järjestyssääntömalli.¹⁸⁵ Jokaisessa koulussa on kuitenkin omat erityispiirteet ja olosuhteet vaihtelevat

¹⁸¹ HE 205/2002 vp s. 16 – 17.

¹⁸² ks. Poutala 2010: 221.

¹⁸³ esim. OKV/1425/1/2014.

¹⁸⁴ OPH 2016: 5.

¹⁸⁵ SiVM 10/2013 vp s. 5.

kunnittain, joten Opetushallitus on päätenyt mallin sijasta laatimaan ohjeet järjestys- sääntöjen laatimista varten.¹⁸⁶

Perustuslaki edellyttää, että yksilön oikeuksien ja velvollisuuksien perusteita, tulee säätää lailla. Tämän vuoksi järjestyssäännöillä voidaan puuttua yksilön oikeuksiin vain rajoitetusti.¹⁸⁷ Hallituksen esityksessä perusopetuslain muuttamisesta todetaan, että sisäisillä määräykset eivät voi poiketa tai ne eivät saa olla ristiriidassa perustuslaissa säädetyistä perusoikeuksista tai muista lainsäädännön alaan kuuluvista asioista. Järjestyssääntöjen tarkoituksena on edistää koulujen sisäistä järjestystä, opiskelun esteetöntä sujumista sekä turvallisuutta ja viihtyisyyttä. Oppilaan järjestyssääntöjen vastainen toimi voi johtaa kurinpitotoimiin.¹⁸⁸ Perustuslakivaliokunta otti kantaa hallituksen esitykseen, ja totesi, että perustuslain kannalta ei ole sinänsä ongelmallista säätää opetuksen järjestäjän velvollisuudesta hyväksyä määräyksiä koulutyön käytännön järjestelyihin tai koulun piha-alueen käyttämiseen liittyvistä seikoista. Perustuslakivaliokunnan mukaan järjestyssääntöjen antamisessa ei ole kyse perustuslain 80 §:ssä säännellystä lainsäädäntövallan delegoinnista, vaan oikeudesta tehdä yleisluontoisia hallintopäätöksiä paikallisesti. Tällöin valtuudessa ei ole kysymyksessä merkittävää julkisen vallan käyttöä sisältävä tehtävä, jota ei voisi antaa muulle kuin viranomaiselle julkisen vallan käytön laillisuusvaatimuksen vuoksi.¹⁸⁹ Lausunnossaan perustuslakivaliokunta kuitenkin toteaa, että ehdotettu sääntely on liian väljä, eikä siinä tai sen perusteluissa ei ilmene, mistä asioista järjestyssäännöillä on koulussa mahdollisuus määrätä, ja se sisältää vain hyvin yleiset säännökset järjestyssääntöjen hyväksymisen tarkoituksesta. Valiokunta on huomauttanut lausunnossaan, että järjestyssäännöillä ei voida ilman täsmällistä lain säädöstä tai perusoikeuksien yleisiä rajoitusedellytykset täyttävää säännöstä antaa määräyksiä perusoikeuksien rajoittamisesta. Samasta syystä säännöillä ei voisi määrätä oppilaan oikeuksista ja velvollisuuksista.¹⁹⁰ Sivistysvaliokunta mietinnössään hallituksen esitykses-

¹⁸⁶ OPH 2016: 5.

¹⁸⁷ Lankinen & Lahtinen 2018: 283.

¹⁸⁸ HE 205/2002 vp s. 8, 16 – 17.

¹⁸⁹ PeVL 70/2002 vp s. 5.

¹⁹⁰ PeVL 70/2002 vp s. 5.

tä lisäsi perustuslakivaliokunnan lausunnon pohjalta lakiin 4 momentin, joka tarkoituksena on nimenomaan täsmentää lakia tältä osin¹⁹¹.

Lainsäädännön kanssa ristiriidassa olevaa järjestyssääntöä ei tule soveltaa. Järjestys- sääntöjen laatia on vastuussa siitä, etteivät määräykset ole ristiriidassa lainsäädännössä turvattujen oikeuksien kanssa.¹⁹² Koulun järjestyssääntöihin on mahdollista sisällyttää määräyksiä oppilaita edellyttävästä käytöksestä. Asianmukaisen käytöksen kriteereistä päätettäessä on huomioitava kunkin ikäkauden tyypilliset käyttäytymistavat ja haasteet. Käyttäytymistavoitteiden on kuitenkin oltava linjassa perus- ja ihmisoikeuksien vaatimusten kanssa.¹⁹³

3.1.1. Kouluympäristön määrittely

Kouluympäristön määrittely on tutkimuksen kannalta olennaista, jotta voidaan arvioida sitä, milloin koulun järjestyssäännöt ovat voimassa. Joskus käsitys siitä, missä menee koulun oikeuksien ja velvollisuuksien raja saattaa olla hämärtyneet. Järjestyssäännöissä saatetaan esimerkiksi rajoittaa sellaista toimintaa, joka ei kuulu koulun valvonnan piiriin.¹⁹⁴ Oppilaan oikeudet ja velvollisuudet ovat lähtökohtaisesti voimassa sen ajan, jolloin oppilas osallistuu opetussuunnitelman mukaiseen opetukseen tai muuhun koulun järjestämään toimintaan. Myös järjestyssäännöt ovat voimassa tämän ajan.¹⁹⁵

Oppilas on koulun vastuulla koko sen ajan, kun osallistuu koulun toimintaan. Tästä poiketaan kuitenkin esimerkiksi silloin, kun opetus järjestetään normaalista työjärjestyksestä poiketen esimerkiksi retkellä tai leirikoulussa. Tällöin koulun vastuu alkaa lähtökäytöstä ja päättyy paluuseen.¹⁹⁶ Järjestyssäännöt ja turvallisen oppimisympäristön velvoite koskee alueellisesti koulun tiloja sekä muita opetuksen järjestämispaikkoja, esimerkiksi koulun ulkopuolella tapahtuvaa leirikoulua. Vuonna 2014 perusopetuslakiin lisättiin säännös, joka laajentaa koulun vastuuta puuttua myös koulualueen ulkopuolella tapah-

¹⁹¹ SiVM 18/2002 vp s. 8.

¹⁹² Lankinen & Lahtinen 2018: 283.

¹⁹³ Hakalehto-Wainio 2012a: 97.

¹⁹⁴ Ks. Poutala: 221; OKV/427/1/2011.

¹⁹⁵ OPH 2016: 6.

¹⁹⁶ Poutala 2010: 201 – 202; HE 66/2013 vp s. 43.

tuneeseen häirintään¹⁹⁷. Perusopetuslain 29.7 §:n mukaan opettaja tai rehtori on velvollinen ilmoittamaan koulussa tai koulumatkalla tapahtuneesta häirinnästä, kiusaamisesta tai väkivallasta tähän syyllistyneen tai tapahtuneen kohteena olevan oppilaan huoltajalle tai edustajalle. Kyseinen säännös ei kuitenkaan anna koululle mahdollisuutta käyttää kurinpitovaltaa koulun ulkopuolella tapahtuneen tilanteen johdosta¹⁹⁸. Hallituksen esityksen mukaan kyseisen pykälän tarkoituksena on lisätä koulun ja kodin yhteistyötä, ja edesauttaa kiusaamis- ja häirintätapauksien kokonaistilanteen selvittämistä¹⁹⁹. Järjestyssäännöt eivät kuitenkaan koske oppilaan oleskelua koulun alueella muuna aikana tai koulumatkoilla.²⁰⁰ Apulaisoikeuskansleri on ratkaisussa koulun valvonta- ja kurinpitovallan todennut, että rehtori ei voi antaa virheellisesti kuvaa, että koulujen valvontavastuu ulottuu järjestyssääntöjen rangaistusuhan tukemana koulumatkoille saakka.²⁰¹ Myös internet voidaan katsoa yhdeksi tekopaikaksi, jossa valvontavastuun rajanveto on joskus haastavaa tehdä. Koulussa alkanut kiusaaminen saattaa jatkua esimerkiksi keskustelupalstoilla, jonne opettajien vastuu ei aina ulotu. Mikäli kiusaaminen kuitenkin tapahtuu koulussa esimerkiksi puhelimen avulla, on opettajilla velvollisuus puuttua tähän taataksseen jokaiselle oppilaalle turvallisen oppimisympäristön.²⁰²

3.2. Aineiston järjestyssäännöt

Toisen tutkimuskysymyksen tarkoituksena on selvittää kouluja koskevien järjestyssääntöjen perusoikeudellisia ongelmakohtia ja jäsenellä näitä koskevaa sääntelyä. Tarkoituksena on tarkastella perusoikeuksien rajoittamiseen liittyviä mahdollisia oikeudellisia ongelmia.²⁰³ Oppilaiden perusoikeuksiin voidaan puuttua ainoastaan lain nojalla. Järjestyssäännöillä on mahdollista antaa tarkentavia ohjeita käytännön järjestelyistä ja asianmukaisesta käyttäytymisestä koulun turvallisuuden sekä viihtyvyyden kannalta.²⁰⁴

¹⁹⁷ Lahtinen & Lankinen 2018: 283 – 284.

¹⁹⁸ Lankinen & Lahtinen 2018: 282.

¹⁹⁹ HE 66/2013 vp s. 43.

²⁰⁰ OPH 2016: 6.

²⁰¹ OKV/427/1/2011.

²⁰² Mäntylä 2012: 371.

²⁰³ Aineiston keräämisestä luvussa 1.4.

²⁰⁴ OPH 2016: 5.

3.2.1. Matkapuhelimet

Iso osa (85%) aineiston järjestyssäännöistä sisälsi maininnan puhelimen käytöstä ja suurimmassa osassa aineiston järjestyssäännöistä puhelinten käyttöä rajoitettiin jollain tavalla oppituntien aikana. Järjestyssäännöillä saatetaan esimerkiksi rajoittaa puhelimen häiritsevää käyttöä oppituntien aikana. Suurimmassa osassa aineiston järjestyssääntöjä matkapuhelimet kehoitettiin pitämään suljettuina taikka äänettömällä oppituntien aikana.

”Matkapuhelin suljetaan tai laitetaan äänettömälle oppitunnin ajaksi”

”Opettajan luvalla voin käyttää omia mobiililaitteita opiskelun tukena. Muulloin oppituntien aikana pidän laitteet äänettömällä.”

”Mobiililaitte on koulupäivän aikana repussa / taskussa äänettömällä. Käytän tieto- ja viestintäteknologiaan liittyviä laitteita vastuullisesti.”

Sivistysvaliokunta on keskustellut matkapuhelimien käytöstä ja aukipitamisestä oppituntien ja koulupäivän aikana. Valiokunta on mietinnössään todennut, että järjestyssäännöissä tulisi määrätä, että matkapuhelimet tulisi pitää suljettuina, ellei niitä käytetä opetustarkoituksessa.²⁰⁵ Opetushallituksen antamien ohjeiden perusteella kouluilla on mahdollisuus kieltää mobiililaitteiden käyttö opetusta häiritsevänä oppituntien tai muun opetussuunnitelman mukaisen toiminnan aikana. Koululla on näin mahdollisuus edellyttää, että kouluun tuodut matkapuhelimet pidetään äänettömällä tai muuten häiriöttömässä tilassa opetuksen aikana.²⁰⁶

Järjestyssääntöjä laatiessa järjestyssääntöihin voidaan lisätä lakiin kirjattuja säännöksiä, mutta niihin voidaan lisätä myös suosituksia. Mikäli suosituksia hyödynnetään säännöissä, tulee järjestyssäännöstä itsestään käydä ilmi, mitkä ovat lakiin perustuvia velvoittavia sääntöjä, ja mitkä taas suosituksia.²⁰⁷ Vaikka järjestyssäännöt olisi kirjattu sopimusmuotoon ja niihin olisi pyydetty oppilaan allekirjoitus, ei järjestyssääntöihin ei voida sisällyttää sellaisia kurinpito- tai muita keinoja, joista ei ole säädetty laissa²⁰⁸. Mikäli

²⁰⁵ SiVM 10/2013 vp s. 5.

²⁰⁶ OPH 2016: 10.

²⁰⁷ OPH 2016: 8.

²⁰⁸ OKV 427/1/2011.

järjestysääntöihin kirjataan suositus puhelimen antamisesta pois oppitunnin ajaksi, on oppilaalla oltava mahdollisuus arvioida jokaisen tunnin alussa, haluaako hän jättää puhelimen opettajalle vai ei.²⁰⁹

Koulun järjestyssäännöissä ei voida rajoittaa oppilaan puhelimen käyttöä välitunnilla tai muuna aikana, jolloin ei ole opetusta tai muuta opetussuunnitelman mukaista toimintaa²¹⁰. Tietyissä tilanteissa voidaan kuitenkin puuttua kännyköiden käyttämiseen myös välitunneilla, mikäli niitä käytetään kiusaamiseen tai muuhun häirintään.²¹¹

”Puhelimen käyttö on sallittua vain tuntien välisellä ajalla.”

Edellä mainitussa järjestyssäännössä puhelinten käyttöä on rajoitettu vain välitunneille. Järjestyssäännössä ei kuitenkaan ole määritelty perustetta käytön rajoittamiselle muina aikoina. Aineisto sisälsi myös järjestyssäännön, jossa puhelimen käyttö kiellettiin kokonaan koulupäivän aikana.

”Koulupäivän aikana kännykänsoitto, tekstiviestien vastaanottaminen ja lähettäminen sekä pelien pelaaminen on kielletty.”

Tämän kaltaisen matkapuhelimien käytön rajoittaminen on ongelmallista oppilaiden perusoikeuksien kannalta²¹². Jokaiselle oppilaalle kuuluu sananvapaus. Sananvapauteen sisältyy oikeus ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoja ja viestejä kenenkään ennalta estämättä, sekä ilmaista vapaasti mielipiteensä. Oikeus sisältää myös vapauden hakea ja levittää tietoja ja ajatuksia suullisesti, kirjallisesti, painetusti, taiteen tai muun missä tahansa valitsemassaan muodossa.²¹³ Koulujen järjestyssäännöillä ei voida ennakolta estää oppilaiden mahdollisuutta sananvapauden käyttämiseen. Vaikka sananvaputta on totuttu näkemään poliittisena perusoikeutena, ei oikeus rajoitu vain poliittisiin ilmaisuihin vaan sen piirissä on myös muut ilmaisut sisällöstä riippumatta.²¹⁴ Sananvapaussäännöksen soveltamisalaan kuuluu kaikenlaiset tiedot, mielipiteet ja viestit sisällöstä tai

²⁰⁹ LSSAVI/2549/2017.

²¹⁰ OKV/166/1/2008.

²¹¹ OPH 2016: 10.

²¹² OKV/1425/1/2014

²¹³ PL 12 §; LOS 13 artikla.

²¹⁴ HE 309/1993 vp s. 56.

tarkoituksesta riippumatta. Sananvapaussäännöksen sananmuoto ”*kenenkään ennakolta estämättä*” vahvistaa ennakkoesteiden kieltoa. Sananmuodon mukaan kielto kohdistuu julkisen vallan lisäksi muihinkin tahoihin kuten yksityisiin henkilöihin.²¹⁵ Ennakkoesteiden kiellon piiriin kuuluu esimerkiksi oikeuden luvanvaraistaminen²¹⁶ sekä kaikenlainen muu ennakkollista estettä merkitsevät puuttumiset²¹⁷.

Oppilailla tulee tarvittaessa olla myös mahdollisuus hoitaa henkilökohtaisia asioita, kuten esimerkiksi ottaa yhteyttä huoltajaan myös koulupäivän aikana²¹⁸. Koulun vastuulla ei ole valvoa mihin tarkoitukseen ja mitä sovelluksia oppilaat puhelimiinsa lataavat. Koululla on kuitenkin mahdollisuus puuttua oppituntia häiritsevän puhelimen käyttöön.²¹⁹ Perusopetuslain 36 d §:n 1 momentin perusteella opettajalla on mahdollista ottaa haltuun oppituntia häiritsevä esine. Puhelimen käyttöä ei kuitenkaan ole mahdollista rajoittaa ilman nimenomaista häirintää²²⁰.

Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisussa (7166/2017) on otettu kantaa koulujen menettelyyn kerätä oppilaiden matkapuhelimet lukittuun kaappiin. Tapauksessa koulu oli päättänyt kerätä oppilaiden puhelimet koulupäivän ajaksi, sillä oppilaat olivat pelanneet puhelimilla ikäänsä nähden sopimattomia pelejä. Kantelijan mukaan menettely on hankaloittanut yhteydenpitoa lapseen.

Rehtorin antaman selvityksen mukaan oppilailla on ollut mahdollisuus viestimiseen opettajien puhelimiensa kautta. Kunnanhallituksen antaman selvityksen mukaan normaalien käytänteiden mukaan oppilailla on oikeus käyttää puhelimia välitunneilla, mutta mikäli ne aiheuttavat järjestyssääntöjen rikkomista, niiden käyttöä voidaan rajoittaa väliaikaisesti. Opetushallituksen lausunnon mukaan koulun toiminta ei ollut Opetushallituksen ohjeiden eikä perusopetuslain mukaista. Opetushallitus ohjeistaa koulua hyödyntämään muita, perusopetuslaissa mainittuja kurinpidollisia sekä kasvatuksellisia toimia työrauhan säilyttämiseksi. Apulaisoikeusasiamies yhtyi Opetushallituksen lausuntoon, että rehtorin määräämä ”kännykkäkielto” kaikille oppilaille ei ole ollut perusopetuslain mukaista. Lisäksi kännykkäkielto on ongelmallinen perustuslain 12 §:n sananvapauden sekä perustuslain 10 §:n puhelun tai muun luottamuksellisen viestin suojan näkökulmasta. Ratkaisussa korostetaan, että perusopetuslaki mahdollistaa haltuunoton vain, mikäli se arvioidaan välttämättömäksi ja kaikki lievemmat keinot on käytetty.²²¹

²¹⁵ Manninen 2011: 462, 468.

²¹⁶ HE 309/1993 vp s. 57.

²¹⁷ Manninen 2011: 469.

²¹⁸ OPH 2017, 7.

²¹⁹ EOAK/7166/2017.

²²⁰ Esim. OKV/1219/2017.

²²¹ EOAK/7166/2017.

Apulaisoikeusasiamies katsoi ratkaisussa, että kyseinen puhelinkielto on ongelmallinen sekä sananvapauden, että puhelun ja muun luottamuksellisen viestin suojan näkökulmasta, sillä oppilaiden viesti on mennyt huoltajille opettajan puhelimen kautta²²². Opetushallituksen antaman lausunnon perusteella koulussa ei ollut käytetty kaikkia lievempiä keinoja oppituntien sujuvuuden turvaamiseksi²²³. Mikäli oppilaiden perusoikeuksiin puututaan edellä mainitun kaltaisilla järjestyssäännöillä tai toimilla, tulee tarkoin arvioida kiellon tarpeellisuutta turvallisuuden takaamiseksi kussakin tapauksessa. Kännykkäkielto tulisi täsmällisesti mukauttaa kuhunkin tilanteeseen sopivaksi.²²⁴

Valtioneuvoston apulaisoikeuskansleri on ratkaissut myös toisen kantelun kännyköiden käyttämisen rajoittamisesta järjestyssäännöillä koulupäivän aikana.

Apulaisoikeuskanslerin ratkaisussa (1425/1/2014) otetaan kantaa kahden koulun menettelyyn matkapuhelinten käytön rajoittamisesta koulupäivän aikana. Kantelijan mukaan Pellon koulussa matkapuhelimet tuli säilyttää opettajanhuoneessa. Kiviojan koulussa matkapuhelimista tuli kytkeä virta pois koulupäivän ajaksi.

Kiviojan koululta saaman selvityksen perusteella käytäntöön on päädytty koulussa esiintyvän kiusaamisen vuoksi. Matkapuhelinten käyttäminen häiritsee keskittymistä tunnilla. Matkapuhelinten käyttöön liittyy myös säteilyriski. Koulu järjestyssääntöihin lisättiin kohta puhelinkiellosta ja sääntöjen perustana pidettiin perusopetuslain 29 §:n järjestyssääntöä koskevaa momenttia. Ylivieskan kaupungin sivistyslautakunnan antaman selvityksen mukaan koulun menettely ei ole ristiriidassa järjestyssääntöjen eikä perusopetuslain kanssa.

Myös Pellon koulussa puhelinten käytön rajoituksia perusteltiin kiusaamisen ehkäisemiseksi, jota tapahtuu rehtorin saaman selvityksen mukaan erityisesti sosiaalisessa mediassa. Pellon koulun asettama puhelinrajoitus kuitenkin lakkautettiin myöhemmin. Oikeuskanslerin ratkaisun mukaan koulujen toimenpiteet ovat jossain määrin olleet ongelmallisia oppilaiden perusoikeuksien rajoittamisen kannalta. Oikeuskansleri totesi, että matkapuhelinten käytön rajoittaminen perustui velvollisuuteen turvata häiriötön oppimisympäristö. Säteilyriskin perusteella koululla ei ole lakiin perustuvaa toimivaltaa rajoittaa matkapuhelinten käyttöä. Koulujen toimivalta perustuu koulun velvollisuuteen taata turvallinen sekä häiriötön oppimisympäristö jokaiselle oppilaalle. Kuitenkaan säteilyriskin perusteella kännyköiden käytön rajoittaminen ei ollut perusteltua. Kännykän käyttöä on ratkaisun mukaan mahdollista rajoittaa oppituntien aikana, jotta voidaan taata kaikille rauhallinen oppimisympäristö. Oikeuskansleri kehotti koulun toiminnasta vastaavien tahojen kiinnittämään huomiota koulun toimivaltaan kännyköiden käytön rajoittamiseksi.²²⁵

²²² EOAK/7166/2017.

²²³ EOAK/7166/2017

²²⁴ Ks. EOAK 2948/2/08.

²²⁵ OKV/1425/1/2014.

Järjestyssääntöjen perustana on perusopetuslain 29 §, jonka mukaan opetuksen järjestäjän on laadittava suunnitelma oppilaiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta sekä häirinnältä. Kantelua koskevan koulun rehtorin antaman selvityksen mukaan puhelinten käytön rajoituksiin ryhdyttiin, koska koulussa oli vakava kiusaamisongelma, jota esiintyi erityisesti sosiaalisessa mediassa puhelinten välityksellä. Kiellon taustalla on ajatus koulurauhan turvaamisesta. Järjestyssäännöillä on mahdollista rajoittaa oppilaiden perusoikeuksia vain sen verran, kun turvallisuuden toteutuminen näin vaatii. Perusoikeuksien rajoittaminen on mahdollista vain, mikäli tavoite ei ole saavutettavissa muilla, perusoikeuteen vähemmän puuttuvilla keinoilla. Perusoikeuksien rajoittamiseen suhteellisuusvaatimukseen sisältyy välttämättömyysvaatimus. Välttämättömyysvaatimuksen mukaan perusoikeutta rajoittavan sääntelyn tulisi olla välttämätöntä. Välttämättömyys edellyttää, että olemassa ei ole muuta yhtä tehokasta keinoa, jolla perusoikeuksia rajoitettaisiin vähemmän, kuin valittu keino.²²⁶

Apulaisoikeuskansleri toteaa perusteluissaan, että oppilaiden perusoikeudet saattavat olla jännitteessä heille opetuksen saamiseen liittyviin oikeuksiin. Järjestyssääntöjä laatiessa on kiinnitettävä huomiota, minkä verran perusoikeuksia on mahdollista rajoittaa, jotta oppilaiden oikeus asianmukaiseen opetukseen ja turvalliseen oppimisympäristöön voidaan taata.²²⁷ Perusoikeuksien rajoittamisen kysymyksiä tarkastellaan oikeuskirjallisuudessa usein lainsäätämisenäkökulmasta. Tällöin viranomaisen toimiessa tämän jälkeen hyväksytyin lain mukaan toimii perustuslain mukaisesti. Viranomaisen harkintavallan käytön laajuuden myötä tilanne ei ole näin yksinkertainen, vaan viranomaisen harkintavallan käyttö voidaan nähdä perusoikeuksien rajoituskysymyksenä. Tällöin myös viranomaisen tulee huomioida samoja seikkoja, kuin perustuslakivaliokunta lainsäädäntötyössä. Perustuslakivaliokunta onkin korostanut suhteellisuuden huomioimista viranomaisten tosiasiallisessa käytännössä, kun kysymyksessä on perusoikeuksia rajoittavien säännösten soveltaminen.²²⁸

²²⁶ Viljanen 2001: 212.

²²⁷ OKV/896/1/2013; OKV/1425/1/2014.

²²⁸ Kuusikko 2006: 7.

Aineiston järjestyssäännöt sisälsivät myös ohjeita, joissa ohjataan puhelimien keräämisestä oppituntien ajaksi.

”Oppitunneilla puhelin pidetään äänettömällä ja opettajan/ohjaajan ohjeistamassa paikassa”

”Matkapuhelimet kerätään oppitunnin alussa luokassa olevaan säilytyspaikkaan. Oppilaan tulee puhelin luovuttaa. Tavoitteena on rauhoittaa oppitunnit ja antaa mahdollisuus keskittyä opiskeluun ja oppimiseen. Säilytyspaikassa puhelin on turvassa ja tallessa. Alaluokilla 0-6 puhelin voi olla suljettuna tai äänettömänä reppussa. Mikäli puhelinta tarvitaan opiskelussa, saa oppilas sen käyttöönsä. Mikäli oppilas ei anna puhelinta säilytyspaikkaan, tulkitaan tämä häiritseväksi käytöksi. Tällöin puhelin otetaan haltuun ja oppilas saa sen takaisin rehtorin/apulaisrehtorin/luokanopettajan tai -valvojan hallusta koulupäivän päätyttyä.”

Oppilaiden perusoikeuksien rajoittaminen voi perustua ainoastaan lakiin ja lain sallimiin rajoituksiin aineista ja esineistä.²²⁹ Tämän kaltaiset järjestyssäännöt ovat ongelmallisia oppilaiden oikeuksien kannalta, koska opettajilla on oikeus ottaa haltuun esineitä ainoastaan perusopetuslain 36 §:n mukaisesti. Pykälässä on listattu kiellettyjä esineitä²³⁰. Opettajalla ei kuitenkaan ole oikeutta kerätä pois sellaista esinettä, jolla oppilas ei ole häirinnyt opetusta²³¹ tai joiden hallussapidosta ei ole säädetty erikseen lailla²³². Järjestyssääntöihin ei voida myöskään kirjata sellaista kurinpitokeinoja tai turvaamistoimenpiteitä, jotka eivät perustu lakiin²³³.

Perusoikeuksien rajoittamisen on perustuttava lakiin²³⁴. Puhelimet eivät kuulu kiellettyjä esineitä koskevan sääntelyn piiriin²³⁵. Perusopetuslain 36 d§:n perusteella opettajalla ja rehtorilla on koulupäivän aikana oikeus ottaa haltuun esineitä ja aineita, jotka ovat perusopetuslain 29 §:n 2 momentissa tarkoitettuja kiellettyjä esineitä tai aineita, joilla oppilas häiritsee opetusta, tai muuten vaarantaa omaa tai muiden turvallisuutta. Häiritsevä esine voi olla esimerkiksi puhelin, jolla oppilas häiritse opetusta eikä suostu laitta-

²²⁹ LSSAVI/2549/2017.

²³⁰ Myös järjestyslain 9 §:ssä on asetettu rajat tiettyjen vaarallisten tavaroiden hallussapidolle. Järjestyslain tarkoituksena on edistää turvallisuutta yleisillä paikoilla.

²³¹ OKV/1219/1/2017.

²³² LSSAVI/2549/2017.

²³³ OPH 2016: 6; ks. myös EOAK/7166/2017.

²³⁴ PeVM 25/1994 vp s. 5.

²³⁵ LSSAVI/2549/2017.

maan sitä pyydettyä pois²³⁶. Välttämättömissä tilanteissa tarkastus- ja haltuunotto-oikeudella pyritään rauhoittamaan oppitunnit sekä takaamaan turvallinen oppimisympäristö²³⁷.

Näin ollen puhelimien kerääminen on mahdollista ainoastaan laissa säädetyissä tilanteissa. Perusopetuslain 36 d§:n 1 momentin mukaan puhelin voidaan ottaa haltuun vain, mikäli oppilas häiritsee sillä opetusta. Haltuunotolla ei saa puuttua oppilaan yksityisyyteen enempää, kuin on opiskelurauhan ja turvallisuuden vuoksi välttämätöntä. Puhelimen kerääminen oppilailta pois saattaa olla välttämätöntä esimerkiksi silloin, kun oppilas käyttää puhelinta häiritsevästi tunnilla opettajan kielloista huolimatta mutta puhelinten kerääminen pois kaikilta oppilailta ennaltaehkäisevästi rajoittaa lainvastaisesti oppilaiden perusoikeuksia.²³⁸ Haltuunottoa on harkittava aina tapauskohtaisesti, ja se saa kohdistua ainoastaan siihen oppilaaseen, joka häiritsee oppituntia²³⁹. Haltuun otettu, häirintään käytetty esine tai aine tulee luovuttaa oppilaille oppitunnin tai tilaisuuden jälkeen, viimeistään kuitenkin koulupäivän päätteeksi.²⁴⁰ Oppilaalla saattaa olla tarve pitää hallussa esimerkiksi puhelinta välitunneilla, jolloin esineen takavarikointi pidemmäksi aikaa ei ole opetuksen tai oppimisen turvaamiseksi ei ole perusteltua. Takavarikointi pidemmäksi aikaa saattaa rajoittaa tarpeettomasti oppilaan omistusoikeutta.²⁴¹

Perustuslakivaliokunta on kannanotossaan todennut, että haltuunotto-oikeudelle on oppilaiden turvallisuuteen ja oppimisympäristön rauhallisuuden turvaamiseksi liittyvät painavat ja perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävät perusteet.²⁴² Perustuslakivaliokunta ei kuitenkaan ole ottanut kantaa järjestyssääntöjen sisältöön, eikä puhelimien etukäteiseen haltuunottoon.

Aluehallintovirasto on ratkaissut kantelun, joka koski lempääläläisen koulun käytäntöä, jossa opettajat takavarikoivat oppilaiden puhelimet tuntien alussa tätä tarkoitusta varten olevaan laatikkoon. Kantelussa kantelija toteaa keskustelleensa käytännöstä rehtorin kanssa, joka on todennut puhelimien takavarikoimisen tunnin alussa koko luokalta lailliseksi ja täysin sallituksi. Kantelija vetoaa perusopetuslain 36 §:ään, jonka mukaan opet-

²³⁶ Lahtinen & Lankinen 2018: 322.

²³⁷ HE 66/2013 vp s. 31.

²³⁸ LSSAVI/2549/2017.

²³⁹ LSSAVI/2549/2017.

²⁴⁰ Perusopetuslaki 36 g §:n 1. mom.

²⁴¹ HE 66/2016 vp s. 50.

²⁴² PeVL 35/2013 vp s.2.

tajalla on oikeus ottaa haltuun oppituntia häiritsevä puhelin, sekä hallintolain 6 §:ssä säädetty viranomaistoimintaa ohjaava suhteellisuusperiaate.

Aluehallintovirasto on pyytänyt selvityksen Lempäälän kunnan kasvatus- ja opetuslautakunnalta liittyen kanteluun. Selvityspyynnössä Aluehallintovirasto on pyytänyt selvityksen, noudatetaanko kouluissa kantelussa mainittuja käytäntöjä, ja mikä on kasvatus- ja opetuslautakunnan sekä rehtorin näkemys käytännön lainmukaisuudesta. Koulun antaman selvityksen mukaan keräämisellä pyritään ennaltaehkäisemään tuntiäirintää sekä kiusaamista. Puhelimien käyttö oppituntien aikana on uhannut vaarantaa opetussuunnitelman mukaisen opetuksen ja sen tavoitteiden toteutumisen. Puhelimia on käytetty salakuvaamiseen, pelaamiseen sekä viestittelyyn oppituntien aikana. Oppilaat ovat kuvanneet tunnilla videoita muista oppilaista sekä opettajista, joita on levitetty eri sosiaalisen median kanaviin. Taito- ja taideaineissa puhelimien vaurioitumisen riskiä on pidetty suurena, mikäli niitä pidetään kädessä, taskussa taikka pöydällä. Koulun yhteisissä tilaisuuksissa kuten konserteissa matkapuhelimet on jätetty lukittuihin luokkiin häiriöttömän kulun takaamiseksi. Kyseisen koulun järjestyssäännöissä on linjattu, että jokaisella yhteisön jäsenellä on oikeus häiriöttömään työskentelyyn sekä velvollisuus huomioida muiden työskentelymahdollisuudet. Koulualueella ja kouluaikana ei saa pitää hallussa tuotteita, jotka voivat aiheuttaa vaaraa, häiriöitä tai terveydellistä haittaa. Järjestyssäännöissä on myös mainittu, että järjestyssääntöjen vastaiset tuotteet saatetaan takavarikoida. Selvityksessä mainitaan, että huoltajat ovat ilmaisseet tyytyväisyytensä siihen, että esimerkiksi kiusaamista pyritään ehkäisemään tällä tavoin ja ovat myöhemmissä vanhempainilloissa kannattaneet käytäntöä. Selvityksessä todetaan, että valtaosa oppilaista ei näe käytännössä ongelmaa. Väli-tunneilla puhelimet ovat oppilaiden käytössä.²⁴³

Ratkaisussa Aluehallintovirasto kiinnittää huomiota Lempäälän kunnan sivistyslautakunnan sekä rehtorin oikeuteen ottaa haltuun esineitä vain laissa säädettyjen edellytysten täytyessä tai silloin kun haltuunottoon on saatu vapaaehtoinen suostumus oppilaalta tai tämän huoltajalta. Aluehallintovirasto on kiinnittänyt huomiota myös järjestyssääntöjen lainmukaisuuteen.²⁴⁴

Puhelimen käyttöä koskevien järjestyssääntöjen yhteydessä säänneltiin myös valokuvaamisesta koulussa. Osassa järjestyssääntöjä kuvaamista ja kuvien jakamista ohjataan välttämään ilman asianosaisen lupaa.

”Henkilötietolain ja rikoslain mukaan en julkaise toisista henkilöistä otettua valokuva- tai videomateriaalia ilman asianomaisen lupaa sosiaalisessa mediassa, internetissä tai muussa julkisessa paikassa. Toisten kuvaaminen ilman lupaa ei kuulu hyvin tapoihin.”

²⁴³ LSSAVI/2549/2017.

²⁴⁴ LSSAVI/2549/2017.

”Toisesta henkilöstä otettua valokuvaa tai videota ei saa julkaista ilman tämän lupaa internetissä, sosiaalisessa mediassa tai muussa julkisessa paikassa.”

”En kuvaamalla loukkaa muiden yksityisyyttä.”

”En kuvaa enkä lähetä suoratoistona (ns. livestream) kuvaa ja ääntä ilman opetukseen liittyvää syytä ja opettajan lupaa.”

Järjestyssääntöihin voidaan lisätä lakiin kirjattuja säännöksiä²⁴⁵. Edellä olevissa järjestyssäännöissä voidaan nähdä olevan pyrkimys turvata oppilaiden yksityisyys sekä estämään koulutyötä häiritsevä puhelimen käyttö. Yleisesti järjestyssääntöjen tarkoituksena on edistää koulun sisäistä järjestystä, esteetöntä sujumista sekä turvallisuutta ja viihtyvyyttä. Järjestyssäännöillä on mahdollista antaa turvallisuuden ja viihtyvyyden kannalta tarkempia määräyksiä esimerkiksi käytännön järjestelyistä tai käyttäytymisestä. Järjestyssäännöistä tulee kuitenkin käydä ilmi, mitkä ovat lainsäädäntöön perustuvia, yleisesti velvoittavia säännöksiä ja mitkä määräykset ovat suosituksia.²⁴⁶ Ongelmalliseksi saattaa muodostua ne järjestyssäännöt, joissa kuvaaminen kielletään kokonaan.

”Opetusta ja koulutyötä häiritsevä kuvaaminen oppitunneilla, koulun sisätiloissa ja koulun alueella on kielletty.”

”Kuvaaminen ja äänittäminen matkapuhelimella on kiellettyä koko koulupäivän ajan.”

Näissä kohdin voi tulla kysymykseen muiden turvallisen oppimisympäristön takaamisen sekä oppilaan oman yksityisyyden suojan turvaaminen. Valokuvaaminen on sananvapauden käyttämistä. Mikäli perusoikeuksia rajoitetaan, on rajoituksen täytettävä perusoikeuksien yleiset rajoitusedellytykset. Valokuvaamista on mahdollista rajoittaa esimerkiksi tilanteissa, jolloin on tarkoitus turvata oppilaille perusopetuslain 29 §:n nojalla turvattu oikeus turvalliseen oppimisympäristöön.²⁴⁷ Tällainen voisi olla kyseessä ensimmäisessä järjestyssäännössä. Ongelmallisen järjestyssäännöstä tekee kuitenkin kiellon koskeminen koko koulupäivää, myös aikana, jolloin opetusta ei anneta²⁴⁸. Turvalli-

²⁴⁵ OPH 2016: 7.

²⁴⁶ OPH 2016: 7.

²⁴⁷ Ks. OKV/732/1/2010.

²⁴⁸ ks. OKV/166/1/2008.

sen oppimisympäristö koskee niin fyysistä, psyykkistä kuin sosiaalistakin turvallisuutta, ja se velvoittaa opetuksen järjestäjän huolehtimaan esimerkiksi siitä, etteivät oppilaiden joutu kiusaamisen kohteiksi²⁴⁹. Oppilaiden turvallisen oppimisympäristön kannalta edellä esitetyn kaltaiset järjestyssäännöt voivat olla perusteltuja. Koska turvallisen oppimisympäristön määritelmä on laaja²⁵⁰, valokuvamaisen kieltämisen taustalla voidaan nähdä myös ajatus oppilaan yksityisyyden suojaamisesta. Kuitenkaan pelkkä valokuvan ottaminen ei vielä loukkaa toisen yksityisyyttä.

Perusopetuksessa annettu opetus on julkista, mutta perustellusta syystä opetuksen seuraamista voidaan rajoittaa²⁵¹. Oikeutta päästä seuraamaan opetusta on mahdollista rajoittaa ainoastaan poikkeustilanteissa esimerkiksi silloin, kun ulkopuolisen läsnäolosta saattaa ilmeisesti häiritä työskentelyä oppitunnilla.²⁵² Opetuksen julkisuuden rajoittamisesta päätetään aina tapauskohtaisesti²⁵³. Opetuksen julkisuus ei anna varauksetonta oikeutta nauhoittaa tai kuvata oppitunnilla. Julkisen opetuksen tallentaminen ei itsessään ole rikos, mutta tallenteen käyttäminen lainvastaisesti saattaa olla rikoslain perusteella rangaistava teko. Opettajalla on mahdollisuus kieltää tallentaminen ja kuvaaminen oppitunnilla, mikäli se häiritsee opetusta.²⁵⁴

Opetuksen julkisuutta ja oikeutta rajoittaa julkisuutta sananvapauteen nähden on käsitelty esimerkiksi oikeuskanslerin ratkaisussa, jossa kantelija arvosteli Opetushallituksen kriisiohjeistusta, jonka mukaan median pääsemistä koulualueelle oli oikeutettua rajoittaa kriisitilanteissa. Kantelussa oli kyse siitä, onko Opetushallituksen ohjeistuksella mahdollista estää toimittajien pääseminen koulujen alueelle. Opetushallitus perusteli ohjeistusta tarpeella turvata oppilaiden oikeus turvalliseen oppimisympäristöön. Apulaisoikeuskansleri kuitenkin ratkaisussaan totesi, että säännöksen perusteella yleistä ennakkollista estettä perustuslaissa turvatulle sananvapaudelle ei voida ohjeen tasoisella säännöksellä antaa.²⁵⁵ Ennakolliseen tarkistukseen perustuvaa valvontaa voidaan pitää

²⁴⁹ HE 86/1997 vp s. 64; Lahtinen 2011: 248; Hakalehto-Wainio 2012b: 242 – 244.

²⁵⁰ Hakalehto-Wainio 2012a: 219 – 226, 235 – 238.

²⁵¹ Perusopetuslaki 19 §.

²⁵² HE 67/1997 vp s. 62.

²⁵³ Lahtinen 2012: 373.

²⁵⁴ Hakalehto-Wainio 2012a: 312 – 313.

²⁵⁵ OKV/1181/1/2007.

sananvapauden ydinajatuksen vastaisena²⁵⁶. Perusoikeuksien rajoitusedellytyksien perusteella perusoikeuksia voidaan rajoittaa vain lailla ja rajoituksia tulee punnita suhteessa muihin perusoikeuksiin. Julkisuutta koskevasta tapauskohtaisista rajoituksista voi lain mukaisin edellytyksin päättää koulu itse. Oikeuskansleri totesi ratkaisussaan, että ohjeella ei voida yleisesti ja sitovasti määrätä koulua estämään median pääsyä alueelle, sillä kyseinen rajoitus voidaan katsoa rajoittavan perustuslaissa turvattua sananvapautta.²⁵⁷

Tutkimuksen kannalta julkisuudella on olennainen merkitys, sillä esimerkiksi Mäenpää on todennut julkisuuden olevan sananvapauden takeena, eikä viranomaisen voi estää tai rajoittaa yleisesti saatavilla olevaa tietoa²⁵⁸. Julkisuusperiaate liittyy myös tutkimuksen kannalta järjestyssääntöjen puhelinkieltoon. Internetissä julkaistut ja yleisölle suunnatut viestit ja julkaisut sekä näiden tekijät kuuluvat sananvapauslain soveltamisen piiriin. Yleisöllä tarkoitetaan viestin vastaanottajajoukkoa, joka on vapaasti valikoituva. Yleisö on vapaasti valikoituva, jos kuka tahansa voi asettautua vastaanottajan asemaan.²⁵⁹ Twitterin twiitit ja avoimet blogit ovat suunnattu vapaasti valokoituville joukoille, sillä vastaanottajat eivät ole ennalta määriteltäviä. Yhteisöpalveluissa kuten Instagramissa viestintä voi olla henkilökohtaista tai avointa. Jos viesti on merkitty julkiseksi, vastaanottaja voi olla koko palvelun käyttäjäjoukko, jolloin viesti on yleisölle suunnattu ja näin sananvapauslain soveltamisen piirissä. Mikäli viesti on suunnattu vain kavereille, mutta kaverijoukko koostuu esimerkiksi sadoista henkilöistä, muodostaa kaveripiiri tällöin yleisön ja viesti voi olla sananvapauslain piirissä, riippumatta siitä onko se henkilökohtainen vai avoin.²⁶⁰ Yksityisen henkilön yleisölle tarkoitettut julkaisut kuten kuvat tai videot yhteisöpalveluissa tai keskustelupalstoilla ovat sananvapauslain mukaisesti rikostai vahingonkorvausoikeudellisen sääntelyn piirissä²⁶¹. Rikoksen tekijän vastuusta säännellään sananvapauslain 12 §:ssä. Yleisölle välitetyn tiedon, mielipiteen tai muun sisältöön liittyvästä rikoksesta vastaa se, jota rikoslain säännösten perusteella on pidettävä

²⁵⁶ Manninen 2011: 487.

²⁵⁷ OKV/1181/1/2007.

²⁵⁸ Mäenpää 2016: 25.

²⁵⁹ HE 54/2002 vp s. 44.

²⁶⁰ Virkkala 2016: 45 – 46.

²⁶¹ Virkkala 2016: 44.

tekijänä tai rikokseen osallisena. Viestin sisältöön perustuvia rikoksia voi olla esimerkiksi yksityiselämää loukkaavan tiedon levittäminen tai kunnianloukkaus.²⁶²

EIT on antanut ratkaisussaan valokuville erityisen suurta suojaa²⁶³. Pääsääntönä on, että julkisella paikalla saa kuvata ketä tahansa ja kuva on oikeus julkaista. Kuvan julkaiseminen on osa sananvapautta²⁶⁴. Pääsääntö kuitenkin väistyy, mikäli kuva paljastaa jostain intiimiä tai loukkaavaa²⁶⁵. Oppilaat ovat lapsia ja nuoria, joiden yksityisyyttä on tarpeen suojata. Esimerkiksi Hakalehto-Wainio on kyseenalaistanut julkisuuden soveltuvuuden kouluympäristöön, jossa on huomioitava oppilaiden perusoikeudet ja yksityisyyden suoja.²⁶⁶ Videokuvaaminen oppitunneilla ei ole itsessään kielletty, mutta oppilaiden yksityisyyden suojan ulottuvuutta tulisi tarkastella kouluissa, opetuksen julkisuudesta huolimatta.²⁶⁷ Rikosoikeudellisesti ei ole oleellista koulun julkisuus ja sen kuvaaminen. Arvioitavaksi tilanne tulee silloin, kun tallennetta tai kuvaa käytetään väärin esimerkiksi levittämällä luvatta kuvia sosiaalisessa mediassa.²⁶⁸

Apulaisoikeuskansleri on antanut ratkaisun kantelusta, joka koski koulujen järjestyssäännöissä kiellettyä valokuvaamista, videointia ja nauhoittamista koulun alueella. Rajoitus koski oppilaita kouluaikana.

Ratkaisussa apulaisoikeuskansleri saattoi tietoon, että valokuvaaminen, videointi ja nauhoittaminen on perustuslain 12 §:n 1 momentissa tarkoitettua sananvapauden käyttämistä. Määräys oli osa koulun järjestyssääntöjä, ja se oli annettu perustuslain 29 §:n 1 momentin nojalla, joka takaa jokaiselle oppilaalle turvallisen oppimisympäristön. Apulaisoikeuskansleri kuitenkin ratkaisussaan katsoi, että pykälässä annetut säännökset järjestyssääntöjen tarkoituksesta eivät olleet riittävän täsmällisiä, sekä perusoikeuksien yleiset rajoitusedellytykset täyttyviä, että niiden nojalla olisi voinut antaa määräyksen, joka rajoittaisi sananvapautta. Järjestyssäännöstä ei ilmennyt myöskään sellaisia seikkoja, joiden osalta se olisi välttämätön muiden perusoikeuksien turvaamiseksi. Apulaisoikeuskansleri katsoi, että järjestyssääntö oli perustuslain 12 §:n 1 momentin vastainen.²⁶⁹

Apulaisoikeuskansleri toteaa perusteluissa, että sananvapaus kuuluu jokaiselle, eikä sananvapauden käyttö ole sidottuna mihinkään tiettyyn viestinnän menetelmään. Sananvapauden piiriin kuuluu niin teksti kuin kuva, ja tässä tapauksessa videointi, nauhoitta-

²⁶² Niiranen, Sotamaa & Tillikka 2013: 74.

²⁶³ Tillikka 2013: 94; Hannover v. Saksa 2012.

²⁶⁴ Tillikka 2013: 94.

²⁶⁵ Hoikka 2013: 8 – 9.

²⁶⁶ Hakalehto-Wainio 2012a: 313.

²⁶⁷ AOK 596/1/02.

²⁶⁸ Poutala 2010: 227.

²⁶⁹ OKV/166/1/2008.

minen ja valokuvaus olivat sananvapauden käyttämistä.²⁷⁰ Turvallinen oppimisympäristö on osa yksityisyyden suojaa ja apulaisoikeuskanslerin mukaan sananvapauden rajoittaminen saattaa joskus olla tarpeen koulu yhteisössä muiden perusoikeuksien suojaamiseksi.²⁷¹ Apulaisoikeuskanslerin mielestä kyseisissä määräyksissä ei kuitenkaan riittävän selkeästi ilmennyt, minkä vuoksi määräys on välttämätön muiden perusoikeuksien suojaamiseksi. Kiellon tulisi olla tarpeeksi tarkkarajainen, täsmällinen ja sen tulisi olla välttämätön suhteessa perusoikeuteen.²⁷² Täsmällisyyden ja tarkkarajaisuuden vaatimuksen voidaan katsoa edellyttävän lailla säätämistä. Lähtökohta rajoituksen arvioinnissa on, että laista tai, tässä tapauksessa säännöksestä, on ilmevä riittävän selkeästi se, kuka on oikeutettu käyttämään rajoitusvaltuuksia, mitä valtuuksia käyttäessä voi tehdä ja miten menetellään sovellettaessa rajoitusvaltuuksia.²⁷³ Poutalan mukaan kyseinen ratkaisu on herättänyt ihmetystä. Ratkaisua on arvosteltu sen vuoksi, että järjestyssäännön tarkoituksen on ollut estää kiusaaminen ja väkivalta koulussa kieltämällä kuvaaminen.²⁷⁴ Yleisten rajoitusperusteiden täsmällisyys- ja tarkkarajaisuuden vaatimuksen mukaan ei kuitenkaan ole mahdollista antaa rajoitusvaltuuksia vain ”varmuuden vuoksi”²⁷⁵.

3.2.2. Pukeutuminen

Pukeutumista koskevia järjestyssääntöjä oli aineistossa vähemmän, kuin matkapuhelimiä koskevia. Järjestyssäännöt olivat myös sisällöltään hyvin samanlaisia koulusta riippumatta. Eniten pukeutumista koskevat järjestyssäännöt sisälsivät mainintoja asialliseen pukeutumiseen liittyen.

”Koulupäivään pukeudutaan asiallisesti.”

”Pukeudutaan asiallisesti. Asialliseen pukeutumiseen kuuluu tarkoituksenmukainen pukeutuminen ja .. turvallisuussyistä oppilaita voidaan ohjata pukeutumaan tarkoituksenmukaisesti liikuntatunnille tai teknisen työn tunnille.”

²⁷⁰ Poutala 2010: 222 – 223.

²⁷¹ Poutala 2010: 223.

²⁷² OKV/166/1/2008.

²⁷³ Viljanen 2011b: 152.

²⁷⁴ Poutala 2010: 222.

²⁷⁵ Viljanen 2011b: 152.

Järjestyssäännöissä ei ole avattu enempää, mitä tarkoitetaan asiallisella pukeutumisella. Opetushallituksen ohjeistuksen mukaan asialliseen pukeutumiseen kuuluu tarkoituksenmukainen pukeutuminen sekä pukeutuminen niin, ettei sillä loukata toisia tai se ole muuten hyvän tavan vastaista. Hygienia- ja turvallisuussyistä oppilaita voidaan velvoittaa pukeutumaan esimerkiksi liikunta tai teknisen työn tunnille tarkoituksenmukaisesti. Hyvän tavan vastaisen pukeutumisena voidaan pitää esimerkiksi sellaisen asusteen pitämistä, jossa on rasistinen kirjoitus, joka koskee tiettyä väestöryhmää.²⁷⁶ Asianmukaisista pukeutumisesta arvioidessa on huomioitava se, onko opiskelijoiden turvallisuus taattavissa sellaisilla tavoilla, jotka mahdollisimman vähän rajoittaisi henkilön itsemääräämisoikeutta ja yksityisyyttä.²⁷⁷

Osa järjestyssäännöistä kehotti pukeutumaan toisia loukkaamatta ja hyvien tapojen mukaisesti.

”Pukeutumisen tulee olla hyvien tapojen mukaista.”

”Koulussa ei pukeuduta toisia loukkaavalla tavalla tai hyvän tavan vastaisesti.”

Hyvän tavan vastaisena tai muita loukkaavana pukeutumisena voidaan Opetushallituksen mukaan pitää esimerkiksi sellaisia asusteita tai vaatteita, joissa on johonkin väestöryhmään kohdistuva rasistinen teksti tai ilmaus²⁷⁸. Oikeuskansleri on ottanut kantaa järjestyssääntöihin, joissa kiellettiin loukkaavien vaatteiden pitäminen. Kielto on ratkaisun mukaan asiallinen, sillä se muistuttaa siitä, että paitojen tekstit eivät saa sisältää rikoslaissa kriminalisoitua kiihottamista kansanryhmää²⁷⁹ vastaan. Oikeuskansleri kuitenkin muistuttaa, että järjestyssäännöissä on huomioitava sananvapautta koskevat säännökset, ja kiellon tulisi olla yksilöidympi.²⁸⁰ Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet kannustavat oppilaita omien näkemysten ilmaisemiseen²⁸¹. Moninaisuuden arvostaminen sekä yhdenvertaisuus ovat myös osa perusopetuksen lähtökohtia, ja näi-

²⁷⁶ OPH 2016: 9.

²⁷⁷ EOAK 2948/2/08.

²⁷⁸ OPH 2016: 9.

²⁷⁹ Rikoslaki 11 luku 8 §.

²⁸⁰ OKV/427/1/2011.

²⁸¹ Opetushallitus 2014: 21.

den arvojen on näyttävä myös suhtautumisessa sanan- ja ilmaisunvapauteen kouluissa.²⁸²

Vanhempien ja koulujen kasvatustehtäviin kuuluu lapsen ohjaaminen tiedonhankinnassa ja ilmaisun käytössä, lapsen oma mielipide tiedon hankkimisesta tai itsenäinen ilmaiseminen ei anna kouluille tai vanhemmille oikeutta kieltää sitä²⁸³. Kasvatustehtävä edellyttää puuttumista epäasialliseen käytökseen, mutta epäasiallisen käytöksen rajoja määriteltäessä on aina huomioitava jokaisen oikeus sananvapauteen²⁸⁴. Muut perusoikeudet edellyttävät, että joidenkin ilmaisujen osalta absoluuttinen sananvapaus väistyy. Näin voi olla esimerkiksi kunnian ja yksityiselämän suojan ja yhdenvertaisuuden toteuttamiseksi. Rasistiset ilmaisut saattavat loukata yhdenvertaisuutta, joten nämä ilmaisut eivät saa sananvapauden perusteella suojaa. Muista perusoikeuksista johtuvat rajoitukset tai niiden perusteet on määriteltävä esimerkiksi rikoslaissa rangaistaviksi teoiksi, eivätkä hallintoviranomaiset voi asettaa rajoituksia ilman laista löytyvää rajoituksen perustetta.²⁸⁵ Rasistiset, halventavat ja herjaavat kommentit eivät kuulu sananvapauden piiriin²⁸⁶. Koulun tulisi myös olla paikka, johon jokaisella on mahdollisuus tulla ilman pelkoa rasistisista tai epäasiallisista kommentista.

Pukeutumista koskevat määräykset sisälsivät kieltoja tietynlaisesta pukeutumisesta

”Koulussa ei voi käyttää esim. napapaitoja tai tekstiltään/kuvitukseltaan loukkaavia vaatekappaleita. Koulussa ei käytetä myöskään päähinettä sisätiloissa.”

”Pukeutumiseni on asiallista, enkä välitä pukeutumisellani toista sukupuolta tai toisia väestöryhmiä loukkaavia viestejä (loukkaavat tekstit tai kuvat).”

Pukeutuminen ja ulkonäkö kuuluvat yksityisyyden suojan piiriin, ja koulujen järjestys- säännöt saattavat sisältää kasvatuksellisessa tarkoituksessa määräyksiä oppilaiden ulkonäöstä tai pukeutumisesta. Nämä ohjeistukset liittyvät velvollisuuteen käyttäytyä asialli-

²⁸² Hakalehto-Wainio 2012a: 315 – 316.

²⁸³ Ollila 2004: 23.

²⁸⁴ Hakalehto-Wainio 2012a: 316.

²⁸⁵ Ollila 2004: 18.

²⁸⁶ Hakalehto-Wainio 2012a: 316.

sesti koulupäivän aikana, ja järjestyssäännöillä saatetaan pyrkiä puuttumaan esimerkiksi kirosanoja tai provosoivia tekstejä ja kuvia sisältävien vaatteiden käyttöön.²⁸⁷

Lasten kehittyvän identiteetin kannalta on myös tärkeää, että he saavat ilmaista itseään pukeutumisella sekä muilla ulkonäköön liittyvillä keinoilla, eikä heidän oikeuttaan rajoiteta kouluissa²⁸⁸. Yllä mainitussa järjestyssäännössä napapaitojen- ja päähineiden kieltoa ei ole tarkemmin perustelu. Myös loukkaavien vaatteiden käyttökielto tulisi olla yksilöidympi, jotta sitä voidaan pitää lain mukaisena²⁸⁹. Mikäli oppilaan pukeutuminen ja ulkonäkö ei loukkaa toisen henkilön perus- ja ihmisoikeuksia, puuttumiselle harvoin löytyy kestäviä perusteita²⁹⁰.

Pukeutuminen on myös osa perustuslaissa turvattua sananvapautta. Perustuslakivaliokunta on lausunnossaan koskien hallituksen esitystä rikoslain 17 luvun, kokoontumislain ja järjestyksenvalvojasta annetun lain 8 §:n muuttamisesta todennut, että rajaa sallitun ja kielletyn pukeutumisen välillä on vaikea vetää.²⁹¹ Pukeutumisesta voidaan määrätä järjestyssäännöissä, mutta rajoituksissa on huomioitava sananvapauden säädökset. Järjestysmääräyksillä ei voida antaa yleisiä tai kaiken kattavia kietoja ilman perusteluja niiden tarpeellisuudesta tapauskohtaisesti²⁹². Myös järjestyssääntöjen lävistyskieltoa on arvioitu perusoikeuksien näkökulmasta suhteessa turvallisen oppimisympäristön säädökseen. Eduskunnan apulaisoikeusasiamies²⁹³ totesi ratkaisussaan, että mikäli järjestyssäännöillä puututaan johonkin henkilön ulkoiseen seikkaan kuten ulkonäköön, tulee järjestyssääntö olla tarpeeksi tarkkarajainen. Järjestyssääntö ei saa olla liian epätasällinen, ja sen pitää perustua aina tilannekohtaiseen arviointiin turvallisuuden varmistamiseksi. Tässä tapauksessa apulaisoikeusasiamies piti koulun järjestyssääntöjen lävistyskieltoa epätasällisyytensä puolesta perustuslain vastaisena.²⁹⁴ Ensisijaisesti kyse on

²⁸⁷ Hakalehto-Wainio 2012a: 307.

²⁸⁸ Hakalehto-Wainio 2012a: 308.

²⁸⁹ OKV/427/1/2011.

²⁹⁰ Hakalehto-Wainio 2012a: 308.

²⁹¹ PeVL 26/2004 vp s. 2 – 3.

²⁹² EOAK 2948/2/08.

²⁹³ Kyseinen tapaus koskee ammatillisen koulutuksen järjestäjän antamia järjestyssääntöjä, mutta koska laissa ammatillisesta koulutuksesta (531/2017) säädetään myös turvallisen oppimisympäristön velvoitteesta, voidaan sitä verrata myös perusopetuksessa annettuun järjestyssääntöön.

²⁹⁴ EOAK 2948/2/08.

siitä, edistetäänkö lävistyskiellolla oppilaiden turvallisuutta, ja onko kiello tarpeellinen oppilaiden turvallisuuden kannalta. Perusoikeuksien rajoittamisen kiellon mukaan järjestyssäännöillä ei voida antaa kaiken kattavia ja yleisiä kieltoja perustelematta kieltojen tarpeellisuutta aina tapauskohtaisesti. Rajoitusedellytykset myös velvoittavat, että asiaa on kussakin asiayhteydessä arvioitava yksilöidysti ja yksittäisen perusoikeuden kaventamisen välttämättömyyden näkökulmasta.²⁹⁵

²⁹⁵ EOAK 2948/2/08.

4. JOHTOPÄÄTÖKSET

Edellä on käyty läpi perusopetukseen liittyviä oppilaiden oikeuksia sekä perusoikeuksien yleisiä rajoitusedellytyksiä samalla pyrkien vastaamaan kysymyksiin: voidaanko oppilaiden perusoikeuksia rajoittaa koulun järjestyssäännöillä sekä millaisia ongelmakohtia aineiston järjestyssäännöistä löytyy sananvapauden ja yksityisyyden suojan näkökulmasta pukeutumiseen sekä matkapuhelinten käyttöön liittyen.

Perus- ja ihmisoikeudet eivät ole niin ehdottomia, etteikö niitä missään tilanteessa voisi rajoittaa. Perusoikeuksien rajoitukset on kuitenkin tarkoitettu poikkeuksiksi, ja rajoittaminen edellyttää hyvin painavia perusteita. Perusoikeuksien yleisten rajoitussäännösten puuttumisen vuoksi perusoikeuksien rajoitusten sallittavuus määräytyy lainsäädäntökäytännössä kehittyneiden yleisten rajoitusedellytysten täyttymisen perusteella.²⁹⁶ Perusoikeuksien rajoittamisen sallittavuuden arvioinnissa keskeisen aseman on saanut perustuslakivaliokunnan perusoikeusuudistusta koskevaan mietintöön listattu luettelo²⁹⁷.

Kahden tai useamman perusoikeuden keskinäinen kollisiotilanne ratkaistaan punninnalla, jossa korostuu perusoikeuksien periaatevaikutus²⁹⁸. Tutkimuksessa käsitellyissä EIT:n ratkaisuisissa korostuu lapsen yksityisyyden suojaamisen tärkeys. Sananvapautta onkin mahdollista rajoittaa tilanteissa, joissa oppilaan oikeus turvalliseen oppimisympäristöön olisi vaarantumassa. Myös Oikeusasiamies on ratkaisussaan korostanut yksityisyyden suojan merkitystä erityisesti tilanteissa, jossa sen voidaan nähdä vaativan erityistä suojaa.

Perusopetuksessa viranomaisten on julkisen vallan käyttäjänä huolehdittava, että oppilaiden oikeudet toteutuvat perusopetuksessa. Perus- ja ihmisoikeuksien toteuttaminen sisältää viranomaisen velvollisuuden olla puuttumatta oppilaiden oikeuksiin ilman pätevää perustetta. Kaikessa koulun päätöksenteossa ja toiminnassa on huomioitava, etteivät nämä rajoita oppilaan oikeuksia perusteetta. Tämä koskee myös koulujen järjestyssään-

²⁹⁶ Viljanen 2011: 139 – 144.

²⁹⁷ ks. PeVM 25/1994 vp s. 4 –5.

²⁹⁸ Viljanen 2011: 139.

töjä.²⁹⁹ Järjestyssäännöillä ei voida antaa perusteettomia perusoikeuksien rajoituksia. Rajoitusten tulee täyttää perusoikeuksien yleiset rajoitusedellytykset.

Perusoikeuksien rajoittaminen järjestyssäännöissä on mahdollisesti perusteltua tilanteissa, jossa tarkoituksena on turvata oppilaan itsensä tai toisten perusoikeuksia tai oikeutta turvalliseen oppimisympäristöön. Määräyksistä on kuitenkin selkeästi käytävä ilmi rajoituksen välttämättömyys muiden oikeuksien turvaamiseksi. Perusopetuslain perusteella jokaiselle tulee taata mahdollisuus häiriöttömään oppituntiin sekä turvalliseen oppimisympäristöön, ja oppituntien aikana puhelimien käyttämisen kieltäminen on perusteltua. Opettajilla on mahdollisuus kerätä pois puhelin, mikäli oppilas häiritsee tällä oppitunnin kulkua. Rajoituksia puhelimen käyttöön tai puhelimen keräämistä ennakolta ei kuitenkaan ole mahdollista perusoikeuksien näkökulmasta. Perusopetuslain 36 d§:n mukaan kerääminen on mahdollista ainoastaan tilanteissa, joissa oppilas häiritsee opetusta tai vaarantaa omaa tai muiden turvallisuutta. Perusopetuslaki ei anna mahdollisuutta kerätä puhelinta pois kaikilta oppilailta etukäteen. Oppilailla tulisi olla mahdollisuus antaa suostumus keräämiseen jokaisen tunnin alussa. Keräämisessä on myös huomioitava perusoikeuksien rajoittamisen suhteellisuusvaatimus. Vaatimuksen perusteella rajoitus ei voi tarkoitustaan suurempi. Tilanteissa onkin ensin käytettävä muut keinot oppilaiden turvallisuuden takaamiseksi sekä häiriöttömän opetuksen turvaamiseksi.

Oppimisympäristön turvallisuuden käsite voidaan nähdä laajana. Koska kyseinen turvaamisvelvoite on kirjattu perusopetuslakiin, voi se olla yksi perusoikeuden rajoitusedellytyksistä. Mikäli järjestyssäännöllä vedotaan oppimisympäristön turvallisuuteen, on rajoituksessa huomioitava myös muut rajoitusedellytykset. Esimerkiksi pukeutumisen rajoittamiseen liittyen tulee tarkemmin yksilöidä peruste sekä syy. Puhelimen hallussapitoa ei voida rajoittaa vain turvallisuuteen vedoten, mikäli sillä ei loukata muiden oikeuksia tai turvallisuutta.

Sananvapaussäännöksen muotoilu korostaa ennakkosensuurin kieltä. Tämä koskee myös järjestyssääntöjä. Oppilailla tulisi olla mahdollisuus mielipiteiden ilmaisemiseen,

²⁹⁹ Hakalehto-Wainio 2012a: 272.

ilman että siihen puututaan perusteetta. Koska kuvaaminen tunnilla ei lähtökohtaisesti ole sananvapauden ydinaluetta, on joissain tilanteissa puhelimen käyttöä mahdollista rajoittaa, jotta voidaan taata häiriötön tunnin kulku. Rajoitusedellytykset velvoittavat aina tilanteen yksilöityyn tarkasteluun. Järjestyssääntöjen laadinnassa kiinnitettävä huomiota missä määrin perusoikeuksia on hyväksyttävää ja tarpeellista rajoittaa. Esimerkiksi puhelimen käyttöä koskevaa rajoitusta ei voida perusteetta ulottaa koskemaan oppituntien ulkopuolista aikaa. Tarpeellisuusharkinta on tehtävä tapauskohtaisesti.

Toisessa tutkimuskysymyksessä keskityttiin aineiston järjestyssääntöihin ja näistä mahdollisesti löytyviin rajoituksiin. Tarkasteltujen järjestyssääntöjen perusteella voidaan todeta, että huolimatta laillisuusvalvojen aiemmin antamista ratkaisuksista sekä Opetushallituksen kirjoittamista ohjeista on järjestyssäännöistä edelleen löydettävissä perusoikeuksien kannalta ongelmallisia järjestyssääntöjä. Aineiston järjestyssäännöistä koskien pukeutumista ja puhelimen käyttöä, voidaan nähdä oppilaiden sananvapautta ja yksityisyyttä rajoittavia elementtejä. Aineistosta nousi esille erityisesti täsmällisyyden- ja tarkkarajaisuuden puute sekä suhteellisuuden vaatimuksen määrittelyn puute. Järjestyssäännöt on kirjoitettu hyvin yleispiirteiseksi, eikä esimerkiksi vaatimuksesta asialliseen pukeutumiseen ole suoraan luettavissa, mitä ohjeistuksella tarkoitetaan. Kielto olla pukeumatta toisia loukkaavia vaatteita voi olla perusteltu rikoslain tunnusmerkitöt täyttäessä tai muiden turvaamiseksi ja kiusaamisen kitkemiseksi, mutta se mitä pidetään loukkaavana voi olla tulkinnanvaraista. Mikäli järjestyssäännöillä puututaan oppilaan perusoikeuksiin, esimerkiksi rajoittamalla pukeutumista ja ulkonäköä, tulee rajoituksen olla tarkkarajainen. Aineiston järjestyssäännöissä myös kiellettiin kokonaan puhelimen käyttäminen ja tekstiviestien lähettäminen koulupäivän aikana. Opettajilla on mahdollisuus kerätä oppituntia häiritsevä puhelin pois, mutta jokaisen oppilaan sananvapautteen ei tulisi ennakolta puuttua järjestyssäännöissä.

LÄHDELUETTELO

- Alvesalo, Anne & Kaijus Ervasti (2006). Oikeus yhteiskunnassa - näkökulmia oikeussosiologiaan. Helsinki: Edita.
- Ervasti, Kaijus (2011). Oikeussosiologia ja oikeuspoliittinen tutkimus osana oikeustiedettä. Oikeustiede : Suomalaisen lakimiesyhdistyksen vuosikirja, 61-132.
- Hakalehto-Wainio, Suvianna (2012a). Oppilaan Oikeudet Opetustoimessa. Helsinki: CC Lakimiesliiton kustannus.
- Hakalehto-Wainio, Suvianna (2012b). Turvallisen oppimisympäristön toteutumisen oikeudellisista haasteista peruskoulussa. Lakimies 2/2012 s. 238–258.
- Hakalehto-Wainio, Suvianna (2018). Lapsioikeuden perusteet. Helsinki: Alma Talent.
- Hallberg, Pekka (2011a). Perusoikeusjärjestelmä. Teoksessa: Perusoikeudet. Toim. Pekka Hallberg, Heikki Karapuu, Tuomas Ojanen, Martin Scheinin, Kaarlo Tuori ja Veli-Pekka Viljanen, 29 – 58. Helsinki: WSOYpro.
- Hallberg, Pekka (2011b). Perusoikeudet tuomioistuimessa. Teoksessa: Perusoikeudet, Toim. Pekka Hallberg, Heikki Karapuu, Tuomas Ojanen, Martin Scheinin, Kaarlo Tuori ja Veli-Pekka Viljanen, 851 – 874. Helsinki: WSOYpro.
- Hoikka, Mikko (2013). Perusoikeuksien välisistä suhteista viestintäoikeudessa. Teoksessa: Sananvapaus puntarissa. Viestintäoikeuden vuosikirja 2013. Saatavissa 10.12.2019:
<https://www-edilex-fi.proxy.uwasa.fi/viestintaoikeus/14513.pdf>.

- Hoikka, Mikko, Riku Neuvonen & Pauli Rautiainen (2016). Viestintämarkkinaoikeus: Viestintämarkkinalainsäädännön Ajantasainen Kommentaari. Helsinki: Kauppakamari.
- Husa, Jaakko (1995). Julkisoikeudellinen tutkimus: Tutkimus julkisoikeudessa harjoitettavan oikeusdogmatiikan metodologiasta. Acta Universitatis Lapponiensis N:o 4. Finnpublishers.
- Jyränki, Antero & Jaakko Husa. (2012). Valtiosääntöoikeus. Helsinki: CC Lakimiesliiton kustannus.
- Kangas, Urpo (2012). Perhe- ja perintöoikeuden alkeet. Helsinki: Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta.
- Kolehmainen, Antti (2015). Tutkimusongelma ja metodi lainopillisessa työssä. Teoksessa: Oikeustieteellinen opinnäyte – Artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytteiden vaatimuksista, metodista ja arvostelusta. Toim. Tarmo Miettinen. Edilex.
- Kuusikko, Kirsi (2006). Koulujen järjestyssääntö ja oppilaiden perusoikeudet. Edilex. Saatavissa 3.4.2019: <https://www.edilex.fi/artikkelit/3789.pdf>.
- Lahtinen, Matti & Timo Lankinen (2018). Koulutuksen lainsäädäntö käytännössä. Helsinki: Tietosanoma.
- Lahtinen, Nina (2012). Oppilaan oikeudet ja vanhempien vastuu. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Lavapuro, Juha (2010). Perustuslakivaliokunta perustuslain vartijana. Teoksessa Perustuslakihaasteet. Toim. Matti Wiberg, 77 – 64. Helsinki: Edita.
- Mäenpää, Olli (2016). Julkisuusperiaate. Helsinki: Talentum Pro.

- Mäntylä, Niina (2012). Koulukiusaaminen kiusaajan rikoksena. *Oikeus* 2012 (41); 3: 357–380.
- Manninen, Sami (2011). Sananvapaus ja julkisuus. Teoksessa: *Perusoikeudet*. Toim. Pekka Hallberg, Heikki Karapuu, Tuomas Ojanen, Martin Xcheinin, Kaarlo Tuori ja Veli-Pekka Viljanen, 459 – 492. Helsinki: WSOYpro.
- Neuvonen, Riku (2012). *Sananvapauden sääntely Suomessa*. Helsinki: CC Lakimiesliiton kustannus.
- Nieminen, Liisa (2004). Koulu lasten perus- ja ihmisoikeuksien turvaajana - vai rajoittajana. *Oikeus* 2004 (33); 3: 277 – 297.
- Nieminen, Liisa (2018). Eduskunnan oikeusasiamies ”pienen ihmisen” asialla – joustavuutta vai hampaattomuutta näkökulmasta riippuen? *Lakimies* 2/2018 143–176.
- Niiranen, Valtteri, Petteri Sotamaa & Päivi Tiilikka (2013). *Sananvalauslaki. Tulkinta ja käytäntö*. Helsinki: Sanoma Pro oy.
- Ojanen, Tuomas & Martin Scheinin (2011). Perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien kansainvälinen valvonta. Teoksessa: *Perusoikeudet*. Toim. Pekka Hallberg, Heikki Karapuu, Tuomas Ojanen, Martin Scheinin, Kaarlo Tuori ja Veli-Pekka Viljanen, 875 – 906. Helsinki: WSOYpro.
- Ollila, Riitta (2004). *Sananvapaus*. Helsinki: Tietosanoma.
- OPH (2014). *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet*. Helsinki: Opetushallitus.
- OPH (2016). *Järjestyssääntöjen laadinta. Määräykset ja ohjeet 2016:2*. Helsinki: Opetushallitus. Saatavissa 11.12.2019: <https://www.oph.fi/sites/default/files/>

documents/175407_jarjestyssaantojen_laatiminen.pdf.

OPH (2017). Tietokoneen, kännykän ja muiden mobiililaitteiden käyttöön liittyvistä oikeuksista ja velvollisuuksista koulussa. Oppaat ja käsikirjat 2017:5a. Helsinki: Opetushallitus. Saatavissa 9.12.2019:
https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/183993_tietokoneen_kannykan_ja_muiden_mobiililaitteiden_kayttoon_liittyvista_oikeuk.pdf.

Pellonpää, Matti, Monica Gullans, Pasi Pölönen & Antti Tapanila (2012). Euroopan ihmisoikeussopimus. Helsinki: Talentum.

Pellonpää, Matti, Monica Gullans, Pasi Pölönen, ja Antti Tapanila (2018). Euroopan ihmisoikeussopimus. Helsinki: Alma Talent.

Poutala, Markku (2010). Opettajan valta ja vastuu. Jyväskylä: PS-kustannus.

Saraviita, Ilkka (2005). Suomalainen perusoikeusjärjestelmä. Helsinki: Talentum.

Saraviita, Ilkka. (2011). Perustuslaki. Helsinki: Talentum.

Tiilikka, Päivi (2007). Sananvapaus ja yksilön suoja. Lehtiartikkelin aiheuttaman kärsimyksen korvaaminen. Helsinki: WSOYpro.

Tiilikka, Päivi (2013). Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisuperusteet ja harkintamarginaalioppi sananvapauden ja yksityisyydensuojan punninnassa. Teoksessa: Viestintäoikeuden vuosikirja 2012, 57-108. Helsinki: Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja.

Tolonen, Hannu (2003). Oikeuslähdeoppi. Helsinki: WSOY lakitieto.

Tuomi, Jouni & Anneli Sarajärvi (2013). Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 10. uud. laitos 2013. Helsinki: Tammi.

- Tuori, Kaarlo (2011) Sosiaaliset oikeudet (PL 19 §). Teoksessa: Perusoikeudet. Toim. Pekka Hallberg, Heikki Karapuu, Tuomas Ojanen, Martin Scheinin, Kaarlo Tuori ja Veli-Pekka Viljanen, 711 – 752. Helsinki: WSOYpro.
- Tuori, Kaarlo & Juha Lavavuori (2011). Perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien turvaamisvelvollisuus (PL 22 §). Teoksessa: Perusoikeudet. Toim. Pekka Hallberg, Heikki Karapuu, Tuomas Ojanen, Martin Scheinin, Kaarlo Tuori ja Veli-Pekka Viljanen, 809 – 820. Helsinki: WSOYpro.
- Viljanen, Veli-Pekka (2001). Perusoikeuksien rajoitusedellytykset. Helsinki: Talentum Media
- Viljanen, Veli-Pekka (2011a). Perusoikeuksien soveltamisala. Teoksessa: Perusoikeudet. Toim. Pekka Hallberg, Heikki Karapuu, Tuomas Ojanen, Martin Scheinin, Kaarlo Tuori ja Veli-Pekka Viljanen, 89 – 138. Helsinki: WSOYpro.
- Viljanen, Veli-Pekka (2011b). Perusoikeuksien rajoittaminen. Teoksessa: Perusoikeudet. Toim. Pekka Hallberg, Heikki Karapuu, Tuomas Ojanen, Martin Scheinin, Kaarlo Tuori ja Veli-Pekka Viljanen, 139 – 170. Helsinki: WSOYpro.
- Viljanen, Veli-Pekka (2011c). Yksityiselämän suoja (PL 10 §). Teoksessa: Perusoikeudet. Toim. Pekka Hallberg, Heikki Karapuu, Tuomas Ojanen, Kaarlo Tuori, Martin Scheinin ja Veli-Pekka Viljanen, 389 – 412. Helsinki: WSOYpro.
- Virkkala, Talvikki (2016). Oikeudellinen katsaus lapsen yksityisyyden suojaan verkossa. Teoksessa: Lapsen yksityisyyden suoja digitaalisessa mediassa, tekijä: Lastensuojelun keskusliitto. Helsinki. Saatavissa 14.8.2019: <https://indd.adobe.com/view/b831295d-ee19-4e67-a9fb-6581e1c227a4>.

Virallislähteet

HE 86/1997 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle koulutusta koskevaksi lain-säädännöksi.

HE 309/1993 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.

PeVL 70/2002 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä (HE 205/2002 vp) laeiksi perusopetuslain, lukiolain, ammatillisesta koulutuksesta annetun lain sekä ammatillisesta aikuiskoulutuksesta annetun lain 11 ja 16 §:n muuttamisesta.

PeVM 25/1994 vp. Perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 25 hallituksen esityksestä (HE 309/1993) perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.

PeVL 35/2013 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä HE 66/2013 vp perusopetuslain, lukiolain, ammatillisesta koulutuksesta annetun lain, ammatillisesta aikuiskoulutuksesta annetun lain ja kunnan peruspalvelujen valtionosuudesta annetun lain 41 ja 45 §:n muuttamisesta.

HE 96/1998 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle henkilötietolaiksi ja eräiksi siihen liit-tyviksi laeiksi.

HE 205/2002 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi perusopetuslain, lukiolain, ammatillisesta koulutuksesta annetun lain sekä ammatillisesta aikuiskoulutuk-sesta annetun lain 11 ja 16 §:n muuttamisesta.

SiVM 10/2013 vp. Sivistysvaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä (HE 66/2013) laeiksi perusopetuslain, lukiolain, ammatillisesta koulutuksesta annetun lain, ammatillisesta aikuiskoulutuksesta annetun lain ja kunnan peruspalvelujen valti-onosuudesta annetun lain 41 ja 45 §:n muuttamisesta.

SiVM 18/2002 vp. Sivistysvaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä (HE 205/2002) perusopetuslain, lukiolain, ammatillisesta koulutuksesta annetun lain sekä ammatillisesta aikuiskoulutuksesta annetun lain 11 ja 16 §:n muuttamisesta.

Oikeuskäytäntö

KHO 2005:50

KKO: 2011:72

KKO 2010:39

KKO 2006:20

KKO 2005:82

EIT Iltalehti ja Karhuvaara v. Suomi (2006)

EIT K. U. v. Suomi (2008)

EIT Kurier Zeitungsverlag und Druckerei gmbh v. Itävalta (No. 2) (2012)

EIT Krone Verlag GmbH & Co KG & Krone Multimedia GmbH & Co KG v. Itävalta (2012)

EIT Hannover v. Saksa (2012)

Ylimpien lainvalvojien ratkaisut

AOK 596/1/02.

EOA 3789/4/07

EOAK 2948/2/08

EOAK 2948/2/08

EOAK 7166/2017

LSSAVI/2549/2017

OKV /166/1/2008.

OKV/1181/1/2007

OKV/1219/1/2017

OKV/1425/1/2014

OKV/166/1/2008

OKV/427/1/2011

OKV/732/1/2010

OKV/896/1/2013

OKV/1425/1/2014

LIITE 1. Aineiston järjestyssäännöt

1. <https://www.hel.fi/peruskoulut/fi/koulut/toivolan-koulu/jarjestyssaannot/>
2. <https://blog.edu.turku.fi/martti/opetus/koulun-jarjestyssaannot/>
3. <http://koulut.lempaala.fi/saaksjarven-koulu/jarjestyssaannot/>
4. <https://takahuhdinkoulu.yhdistysavain.fi/oppilaan-opas/jarjestyssaannot/>
5. <https://www.ouka.fi/oulu/haukiputaan-koulu/koulun-jarjestyssaannot>
6. <http://edu.savonlinnaseutu.fi/mertala/yleista/jarjestyssaannot/>
7. <https://www.vierema.fi/fi/Palvelut/Opetus-ja-koulutus/Kirkonkylan-koulun-jarjestyssaannot>
8. <http://edu.savonlinnaseutu.fi/talvisalo/meidan-koulu/jarjestyssaannot/>
9. <http://www.kajaani.fi/fi/palvelut/jormuan-koulun-jarjestyssaannot-0>
10. <http://www.kajaani.fi/fi/node/1089>
11. <http://www.kajaani.fi/fi/palvelut/teppanan-koulun-jarjestyssaannot>
12. <http://www.korpitienkoulu.fi/softa/jsaannot.pdf>
13. <https://www.hyvinkaa.fi/kasvatus-ja-koulutus/perusopetus/peruskoulut/martinkulman-koulu-1-9/koulun-jarjestyssaannot/>
14. <https://www.riihimaki.fi/palvelut/sivistyspalvelut/perusopetus/alakoulut/etelainen-koulu/etelaisen-koulun-jarjestyssaannot/>
15. <http://koulut.tampere.fi/sampo/saannot.pdf>
16. <https://www.janakkala.fi/palvelut/esi-ja-perusopetus/koulut/viralan-koulu/koulun-toimintakulttuuri/koulun-jarjestyssaannot/>
17. <https://www.espoo.fi/download/noname/%7B354101C6-5F7F-4B29-8D13-CAD300BFB724%7D/94943>
18. [https://www.espoo.fi/fi-FI/Kasvatus_ja_opetus/Perusopetus/Peruskoulut/Yhtenaiset_peruskoulut/Kalajarven_koulu/Opiskelu_koulussamme/Koulun_jarjestyssaannot\(7598\)](https://www.espoo.fi/fi-FI/Kasvatus_ja_opetus/Perusopetus/Peruskoulut/Yhtenaiset_peruskoulut/Kalajarven_koulu/Opiskelu_koulussamme/Koulun_jarjestyssaannot(7598))
19. <https://sivistysvantaa.fi/simonkylankoulu/artikkelit/info/meidankoulu/simonkylankoulunjarjestyssaannot.html>

20. http://www.naantali.fi/opetus_ja_koulutus/koulut/velkua/saannot/fi_FI/saannot/
21. <http://www.juupajoki.fi/palvelut/opetus-ja-koulutus/perusopetus/koulujen-jarjestyssaannot>
22. <https://www.kaarina.fi/koulut/kotimaki/saannot/>
23. [https://www.muhos.fi/wp-content/uploads/2017/09/Järjestyssännöt-2017-2018.pdf](https://www.muhos.fi/wp-content/uploads/2017/09/Jarjestyssaannot-2017-2018.pdf)
24. <http://www.vesilahti.fi/@Bin/3418164/Lukuvuositedote+2018-2019.pdf>
25. https://www.aka.fi/site/assets/files/5342/4258618-vykj_c3_a4rjestyss_c3_a4_c3_a4nn_c3_b6t.pdf
26. <https://www.iisalmi.fi/Suomeksi/Palvelut/Kasvatus-ja-opetus/Perusopetus/Koulut/Kilpijarven-koulu/Kilpijarven-koulun-jarjestyssaannot>
27. <https://www.vihti.fi/kasvatus-ja-koulutus/perusopetus/1-6-luokkien-koulut/nummelan-koulu/jarjestyssaannot/>
28. [http://www.joensuu.fi/documents/11127/98465/Järjestyssännöt/99cf4bcc-c39e-4e32-8d28-914c4e819a61](http://www.joensuu.fi/documents/11127/98465/Jarjestyssaannot/99cf4bcc-c39e-4e32-8d28-914c4e819a61)
29. <https://wilma.heinola.fi/jyranon+tiedotteet/news/2367>
30. [https://peda.net/kristilliset-koulut/koulut/pkk/ops2016-luonos/liitteet/o/pkkj/pkkj/polj2:file/download/837ad7a00733cd3112164ffc8fa0af4cf0726d9d/PoKri%20OPS%20liite%20Järjestyssännöt%202018.pdf](https://peda.net/kristilliset-koulut/koulut/pkk/ops2016-luonos/liitteet/o/pkkj/pkkj/polj2:file/download/837ad7a00733cd3112164ffc8fa0af4cf0726d9d/PoKri%20OPS%20liite%20Jarjestyssaannot%202018.pdf)
31. https://www.hanko.fi/palvelut/koulutus/koulujen_kotisivut/titamarian_koulu/koulun_saannot
32. <https://kangasala.wilma.pirnet.fi/Ruutanan+koulu/news/3295>
33. <https://peltolammi.nettisivut.fi/koulumme-2018-2019/peltolammin-koulun-jarjestyssaan/>
34. [https://www.tuusniemi.fi/documents/7646151/0/koulun+järjestyssännöt/7a540301-6e61-48a5-8293-d7b72bbbe059](https://www.tuusniemi.fi/documents/7646151/0/koulun+jarjestyssaannot/7a540301-6e61-48a5-8293-d7b72bbbe059)
35. http://paimio.fi/files/7730/Kriivarin_koulun_jarjestyssaannot_%28voimassa_1.3.2018_alkaen%29.pdf

36. <https://oppilaitokset.kerava.fi/koulut/savion-koulu/Koulun%20esittely/jarjestyssaannot>
37. <http://www2.kauniainen.fi/dynasty/fin/kokous/20162430-4-1.PDF>
38. https://www.kemijarvi.fi/fi/asukkaalle/hyvinvointipalvelut/koulutuspalvelut/perusopetus/sarkelan_koulu/jarjestyssaannot/
39. http://www.raisio.fi/palvelut-a-o/opetus-ja-kasvatus/koulut/vaisaaren-koulu/opetus/fi_FI/Saannot/
40. https://www.kaarina.fi/koulut/auranlaakso/fi_FI/jarjestyssaannot/
41. https://www.kauhava.fi/palvelut/opetus_ja_koulutus/koulujen_kotisivut/pernaa/jarjestyssaannot
42. <https://www.nokiankaupunki.fi/wp-content/uploads/2018/08/Jarjestyssaannot7.8.18.pdf>
43. <http://sivistysvantaa.fi/kannistonkoulu/artikkelit/info/jarjestyssaannot.html>
44. <https://www.ouka.fi/oulu/kiviniemen-koulu/koulun-jarjestyssaannot>
45. <https://peda.net/jyvaskyla/kortepohjankoulu/huoltajalle/yleisiä-ohjeita2/puhelimet>
46. https://www.nurmijarvi.fi/koulut/rajamaen_koulu/jarjestyssaannot
47. <http://www.lieto.fi/download/noname/%7BAC29FE3D-B778-4FB7-BEDA-BFD551BA4F68%7D/20042>
48. <https://loppi.fi/palvelut/varhaiskasvatus-ja-koulutus/perusopetus/alakoulut/pilpala/jarvestyssaannot/>